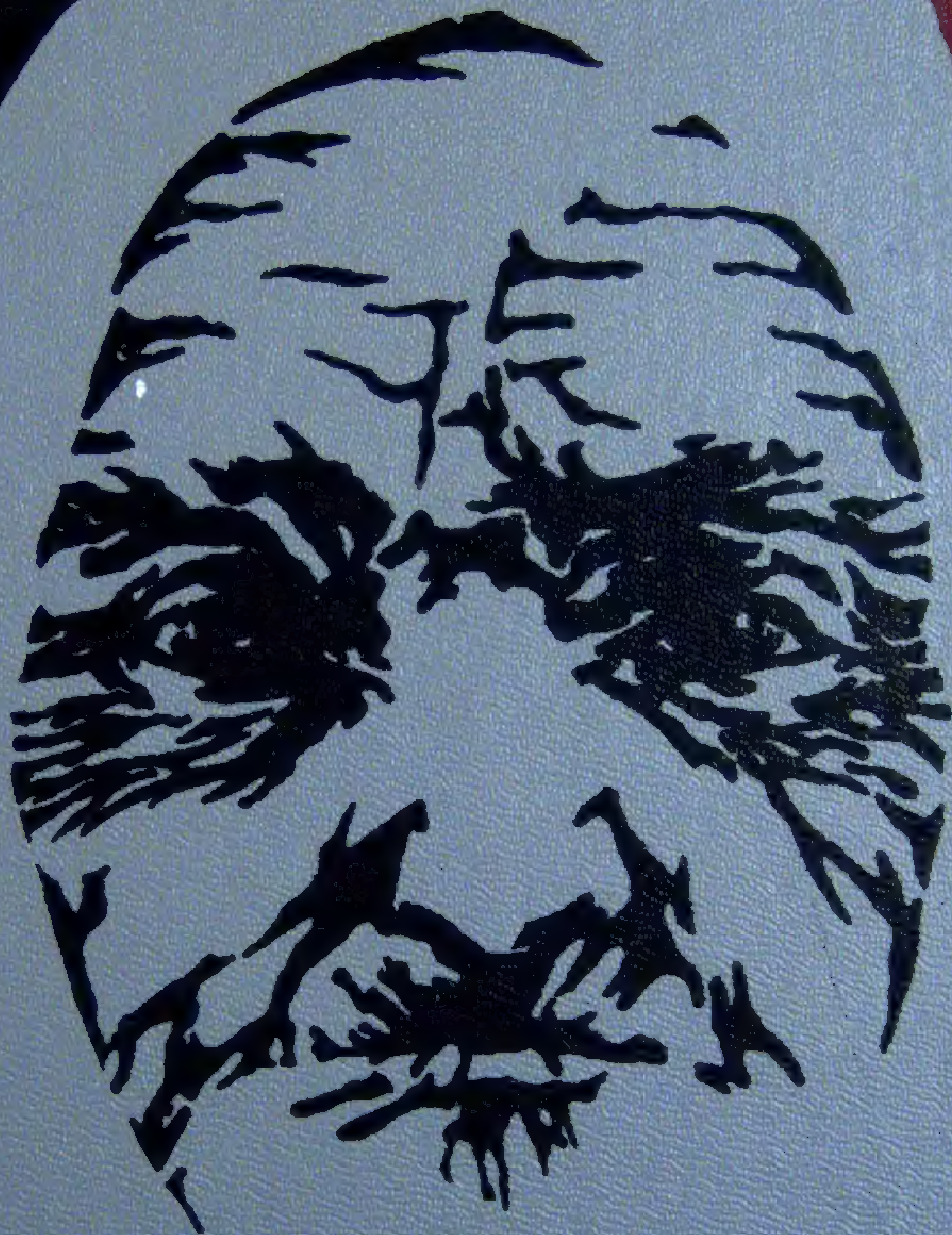

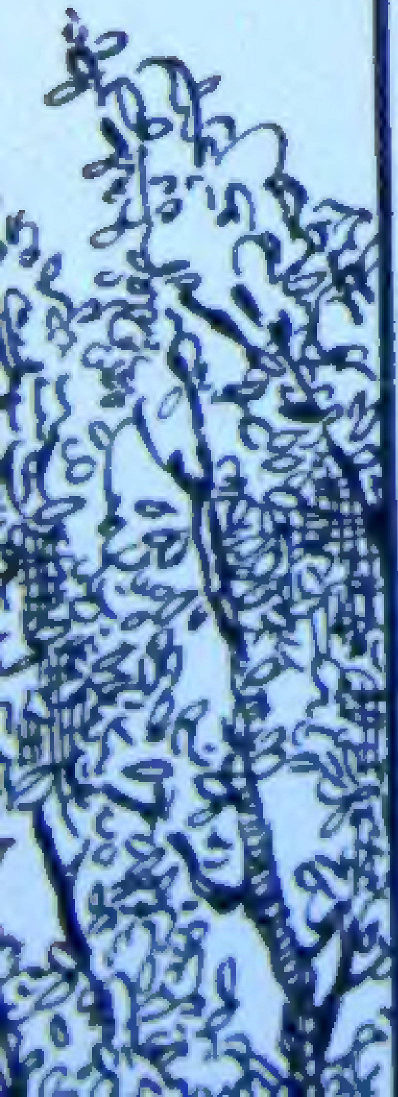
Сяргей ДАВІДОВІЧ

ЛЮСТЭРКА ЛЁСУ

Сяргей ДАВІДОВІЧ / ЛЮСТЭРКА ЛЁСУ

ЛЮСТЭРКА ЛЁСУ

Сяргей
ДАВІДОВІЧ

ЛЮСТЭРКА ЛЁСУ

Кніга паэм

Мінск
«Мастацкая літаратура»
1993

ББК 84Бел7
Д13
УДК 882.6—1

У кнізе выкарыстаны рэпрадукцыі з карцін аўтара

Д $\frac{4702120202 - 132}{М 302(03) - 93}$ БЗ 7 — 93

ISBN 5-340-01444-4

* * *

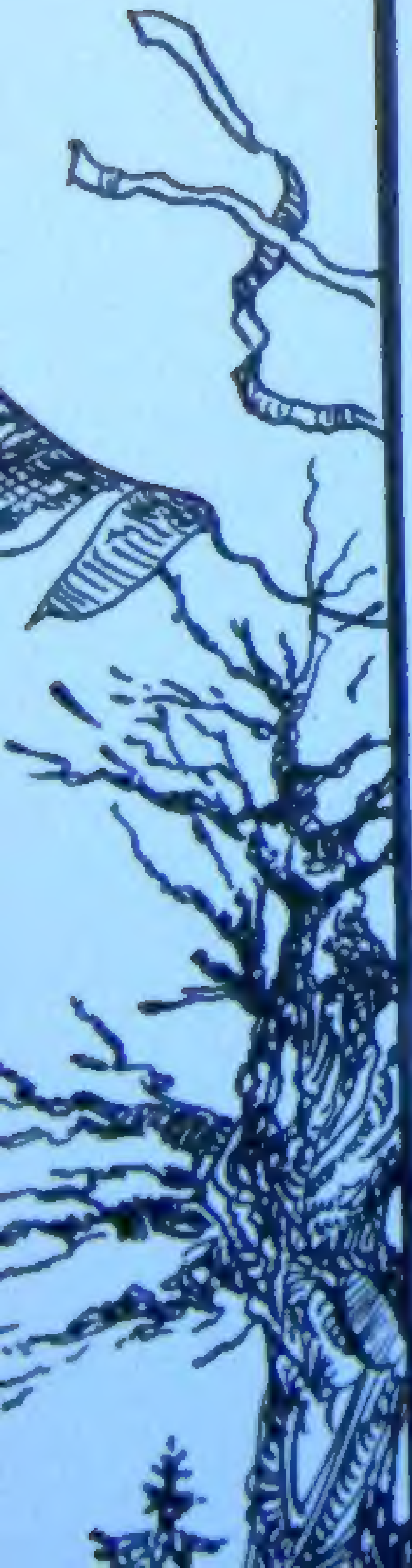
Нясу свой крыж... За мной бацькоўскі ганак
І крылы шчырых слоў: — Ляці, сынок!
За мной — маё жыццё і мой світанак.
А што рыхтуе мне наступны крок?

Я спатыкаўся і ўставаў з дарогі,
Я вырываўся з мёртвых гушчароў.
Скрываўлена душа, не толькі ногі,
Для гэтых ран не знойдзеш дактароў.

Астатнія гады мяне ці ўцешаць?
Ці доўга мне збіваць касой расу?
Хай перуны грымяць, сабакі брэшуць,
А я іду, а я свой крыж нясу...

Сяргей ДАВІДОВІЧ

ЛЮСТЭРКА ЛЁСУ

ЖАХЛІВЫ МАСКАРАД

Я нясу, як гару на плячах,
Перажыты скамечаны час.
Што з табой, чалавек? У застылых вачах
На пытанне шукаю адказ.

Аб сустрэчныя твары людзей
Позірк б'ецца, як птах аб сцяну.
Што мне трэба зрабіць? За вяртанне надзей
Заплачу я любую цану.

Калі трэба, жыццём заплачу,
Толькі б з багны пракласці масты...
Твары-маскі вакол — мільгаціць уваччу,
Шчыльна сціснуты зубы, раты.

Дзе мне, дзе апынуцца дало?
Жах бязлітасна сэрца дзяўбе.
Тут я раптам зірнуў у вітрыннае шкло
І адскочыў — убачыў сябе.

Тая ж маска і сціснуты рот,
Той жа погляд халодных вачэй.
Я спужаўся сябе, горкі выступіў пот,
Я пабег ад вітрыны хутчэй.

Выгляд мой страху ў сэрца нагнаў,
Жах папоўз па касцях, хоць крычы.
Матка Боска! Людцы́! Я ж сябе не пазнаў,
Думка б'е бізуном: — Уцячы!

— Уцячы? Што ты, шкоднік-дзіця?
Ці злачынец — стваральнік бяды?
Уцячы ад каго? Ад сябе? Ад жыцця?
Ад уласнага лёсу? Куды?

Стой, браток! Не дурней без пары!
Звар'яцелы свой бег супыні!
Скінь з сябе гэту мёртвую маску, здзяры,
Рот расцісні, паветра глыні!

Можа, ты гэта толькі прысніў?
Можа, маскі вакол — міражы?
Мой унутраны голас мяне супыніў
Ля вар'яцтва, на самай мяжы...

* * *

Сэрцы радуе час веснавы,
Разамлела пад сонцам ралля.
Дзесь у небе жаўрук, як званочак жывы,—
Развіталася з снегам зямля.

О жаданы, хвалюючы час!
Час пачуццяў, надзей, адкрыцця,
Час вяртання жыцця і кахання да нас
І вяртання ўсяго да жыцця.

Так і хочацца ўсюды паспець,
З небам, з ветрыкам, з сонцам дружыць.
Проста хочацца крылаў і хочацца пець,
І смяяцца, і марыць, і жыць.

Прачынаецца разам з зарой
Мноства спраў, спадзяванняў, падзей.

І натхнёнасць душы, і цудоўны настрой,
Галасы самых розных людзей.

Тых людзей — поту й працы сыноў,
Што калісьці жылі ды былі...
Вунь стаяць... Як гаворыцца, родная кроў —
Дзед з унукам на цёплай раллі.

Іх развагу-размову лаўлю
Праз сцяну доўгіх год, праз вякі:
— Глянь, унучак, як сонейка лашчыць зямлю,
Карагод завялі ручайкі!

Адыходзіць зямелька ад сну.
Чуеш? Дыхае, мроіць, жыве!
Пойдуць плуг [redacted] бараной па зямлі-дзірвану,
Нібы грэбеньчык па галаве.

Многа бачыў я розных праяў...
А вось тут, дзе з табой мы стаім,
Я, маленькі хлапчук, нібы ўчора стаяў
На зямлі гэтай з дзедам сваім.

Ён таксама вучыў паважаць
Нашу маці-зямлю — Божы дар:
Хто ўзарэ і пасее, той будзе і жаць,
Той і з хлебам, і той — гаспадар.

Ой, дзядуля, [redacted] я ж не ару
І не сею пакуль што, не жну.
— Ты, унучак, сваю прычакаеш пару,
Ты жыцця сустракаеш вясну.

Сёння ты — як вада ручайка,
Станеш рэчкай шырокай праз дзень... —
Хлопчык крылы адчуў, у вачах хлапчука
Гонар бліснуў, як сонца прамень.

— Ну, чаго, галубок мой, прыціх? —
Дзед ласкава смяецца.— Смялей!
Справы бацькавы, дзедавы, продкаў усіх
Заўтра ты будзеш несці далей.

— А скажы мне, дзядулька, калі
Можна сеяць? Як згадваеш ты? —
Дзед з пашанай набраў у далоні зямлі...
А тлумачыць не меў магаты.

Атрымаў наш дзядок па руках:
— А, абжыўся! Пусціў карані! —
Апынуўся стары ажно на Салаўках,
А адтуль не вяртаюцца людзі ў шаўках,
А адтуль, хай хоць слёзы цякуць па шчаках,
Роднай хаты не ўбачыш агні.

Спаць унучак не можа, дрыжыць,
Нібы сэрца сціскае лядок:
— Мамка, татка! А як без дзядочка нам жыць?
Ці ж у чым вінаваты дзядок? —

Зноў не спіць ён, «скажы» ды «скажы»:
— Хто кароўку забраў і свіней? —
Уздыхаюць бацькі: — Спі, сыночак, ляжы,
Кажуць, раніца — ночы відней.—

Толькі раніца — тая ж сцяна.
І бацькі ўжо шукаюць адказ:
За якія грахі ад цямна да цямна
Гоняць іх кожны дзень у калгас?

Задарма воз для некага пхнеш,
Хоць бы сонца зірнула з-за хмар.
Ты арэш у калгасе, і сееш, і жнеш,
А ці ж ты на зямлі гаспадар?

— Слухай, жонка, гарыць хай яно!
Заўтра з хаты пайду на зары.
Трэба брата праведаць, не бачыў даўно,
У дарогу што-небудзь збяры.

Як там горад пры бальшавіках?
Гляну вокам, як брат мой жыве...
Бедны брат — атрымаў, толькі не па руках,
А мудрэй нават — па галаве.

Меў ён краму, уласны дамок,
Гандляваў, працаваў з году ў год...
— А, папаўся, ад'еўся, гандляр-крывасмок! —
І, як кажуць, пусцілі ў расход.

І вярнуўся вясковец «з гасцей»,
Горкіх думак прынёс цэлы рой:
— Недзе бацька прапаў — ні касцей, ні вясцей,
Недзе брат у зямельцы сырой.—

Гора ж — новае гора вядзе.
Ноччу зноў прыляцеў «варанок»,
Зноў пытанне, як нож: — Мама! Татка наш дзе?
І чаму ён так доўга да нас не ідзе? —
І скрозь слёзы адказ: — Спі, сынок...

Чалавек стаў, прабачце за грэх,
Як чарвяк нейкі — быў і няма.
Сталі песні сціхаць, зніклі жарты і смех —
Што ты лёс наш? Турма — не турма?

Дык няўжо ні з таго ні з сяго
Засцілаюцца вочы слязьмі?
Сталі людзі баяцца адзін аднаго —
Жарты? Ворагі ёсць між людзьмі!?

Хтосьці знікне. І згубіцца след.
Як тут дыбам не ўстаць валасам?
Вораг — родная маці, і брат, і сусед,
Вораг — бацька, і жонка, і сам.

Кожны ў маску схавацца быў рад,
Каб не бачылі твару, душы.
Закруціўся жахлівы кашмар-маскарад
Ў гарадах, у вясковай глушы.

* * *

Хутка час робіць справу сваю
На жыццёвай сваёй паласе:
Стаў унучак мужчынам і мае сям'ю,
Крылы зломлены — крыж свой нясе.

Ён пакінуў зямельку, дзе рос,
Дзе згубіў бацьку, дзеда свайго,
Дзе ярма акрамя, акрамя думак-слёз
Не чакае нішто ўжо яго.

Сэрца страціла радасць, спакой,
Нібы нейкай атруты хапіў.
Да каменнай і чаднай душы гарадской
Рунь вясковай душы прышчапіў.

Камень з парасткам — дрэнны гібрыд,
І не гораду, і не сялу.
Не, не грэе сялян гарадскі краявід,
Ён вяскоўцам — як клетка арлу.

Ды такіх бедакоў не злічыць,
Горад ім і не люб, і чужы.
Вось і наш, хоць смяецца, а вока блішчыць
Ад не высахлай смуты-слязы.

— Нібы звязаны, спутаны я,—
Думка точыць, як шашаль кару,—
Хата — праца, а вечарам... праца — сям'я,—
Вось ланцуг мой, на ім і памру.

Але ў жонкі «ланцуг» быў даўжэй —
Крамы ёсць, а прадуктаў няма.
Не накорміць сям'ю — цягнуць пасак тужэй
Муж, і дзеткі яе, і сама.

Вось язык на плячо і кладзе,
І па крамах — знайсці б што, купіць.
І праходзіць у пошуках час, у нудзе,
У нервовасці сэрца кіпіць.

Сумкі цягне дамоў на гарбе,
Але ледзь пераступіць парог:
— Дзе ўжо чэрці так доўга насілі цябе? —
А яна, ледзь жывая, бароніць сябе:
— Харч шукала, каб ты хоць не здох!

Ад нялюдскіх жыццёвых умоў
Сваркі ў сем'ях часцей і часцей.
Топчуць сэрцы, пачуцці, знішчаюць любоў,
Раняць, жорстка калечаць дзяцей.

Не адно пакаленне прайшло
Праз сячкарню бяздушша, хлусні.
Не гарыць, не бывае ў магіле святло,
Як спакою няма ў мітусні.

Мы ад песняў прыйшлі да нуды,
Чорны сум нашы душы распяў,
Нашы вёскі знямелі, маўчаць гарады,
Дзе вы чулі, каб хтосьці спяваў?

«Лецейка»

Хто злачынству аддаў увесь час,
Хто на «белага» скочыў каня.
Нас пакінула годнасць, і погляд наш згас,
І павага з пяшчотаю збеглі ад нас,
Знікла з нашай душы дабрыня.

Але ёсць і больш жудасны жах —
Абыякавасць п'ем мы да дна.
У душы, у мазгах, у вачах, у вушах
І, што горай, у сэрцы яна.

Гляньце, б'юць чатырох аднаго,
А зявакі стаяць, як слупы.
Кожны ціхенька думае — што мне з таго,
Я — глухі. Я — нямы. Я — сляпы.

Мы ў такім асяроддзі жылі,
Нам дзяўблі: — Ты — дурны, ты — нямы.
Нашы маскі даўно ўжо да нас прыраслі,
Мы забыліся нават — хто мы.

Звычкі, песні, наш гонар — фальклор,
Годнасць продкаў — усё пад адкос.
Топчам мовы сваёй непаўторны узор,
Роднай мовы скалечылі лёс.

Жах з дзіцячых глядзіць вачанят,
Нас наведвае жорсткасць ваўкоў.
Маці кідае, душыць дзяцей-немаўлят,
Дзеці б'юць, забіваюць бацькоў.

Ці ж то грэх — са смяшком на губе
Кішкі брата падняць на ражон?..
Кожны сам па сабе. Кожны сам за сябе —
«Карнавал» набірае разгон.

* * *

Колькі розных тут масак! Ого!
Белых, жоўтых, худых, як шкілет.
Ну, на тое і баль. Я — удзельнік яго,
Маска — мой запрашальны білет.

Я змірыўся — свой выгляд цярплю,
Ля люстэрка магу не крычаць.
Я на твар свой гляджу, як на тую зямлю,
На якой запусцення пячаць.

Ну а што на астатніх відаць?
Хто ты, маска? А тая? А той?
Хоць бы гук у адказ. Паспрабую ўгадаць —
Вунь іх колькі, снуюць пехатой.

Гэта хто? Абтрапаны каўнер,
Плечы згорблены, погляд патух.
Як яго не пазнаць? Гэта — пенсіянер,
Ён, як кажуць, загнаны ў катух.

Сілы, мары аддаў, маладосць,
Не шкадуючы нават крыві.
І цяпер яму ў старасці кінулі косць,
Сказ кароткі — як хочаш жыві.

Сёння старасць у нас не ў цане,
Ды і цэны даюць ёй пад дых.
Ці кусаюць яны? Не кусаюцца, не,
А грызуць, асабліва старых.

Ён жыве адным днём: з плеч — у печ,
Ён ідзе, ледзь нагамі дзяўбе,
Пажылы чалавек — як нікчэмная рэч.
Хай хоць Бог падтрымае цябе...

Вунь ляціць, аж паветра сячэ...
Гэту маску не ў сілах забыць,
Бо язык на плячы, пот па твары цячэ:
З працы ў краму,— знайсці б што, купіць...

Гэта маска хавае ад нас
Маці, жонку, дачку ці сястру.
Ў доўгіх чэргах марнуюць здароўе і час —
І на кухню, як крот у нару.

Дзе ўжо ім захаваць прыгажосць
І паходку лябёдкі-красы?
Лёс таксама ім кінуў нядолю, як косць,
Без пары пабяліў валасы...

Сам да маскі наступнай іду,
Бо кранууцца не можа яна.
А яна аплявала сваю бараду
І рыкае мне ў твар: — Па-шо-шоў! Ду-ду-ду!
Ды каціся адсюль, ажно на...

Чым і як гэты вірус стрымаць?
Захварэлі малы і стары.
Нашы вушы апухлі ад «маць-перамаць»,
І працягвае п'янка жыццё нам ламаць,
Лезе лаянка ў хаты, двары.

Вось і гэты сумленне адпіў,
Гуж сямейны цягнуў — ды не дуж.
Чалавечую годнасць у п'янках тапіў,
Ён жа бацька дзяцей, нейчы муж.

Ён уломіцца ў дзверы, як жах,
Ён расправіцца хутка з сям'ёй.
Будуць дзеці і жонка стаяць «на вушах»
Аж да раніцы ў хаце сваёй.

Але я на яго й за яго.
Хто з маленства ў ім годнасць ляпіў?
І які ён браў прыклад тады і з каго?
Ці ў юнацтве чытаў ён Шэкспіра, Гюго?
Багдановіча, Пушкіна сніў?

Ці за ручку вадзілі туды,
Дзе Чайкоўскі ці Моцарт гучаў?
Сярод «маць-перамаць» ён праводзіў гады,
Гэту страшную школу канчаў.

П'яны мат, п'яны крык, п'яны свіст
Хопіць слухаць, разявіўшы рот.
Вунь ідзе, як зжаўцелы асінавы ліст,
Нехта хворы, падцяўшы жывот.

Лепей погляд яго не лавіць,
Колькі ў ім безнадзейнай тугі.
Ні здароўе вярнуць, ні яго аднавіць,
Ні падтрымкі знайсці, ані лекаў купіць —
Плаціць ён за Чарнобыль даўгі.

Я стамляцца пачаў пакрысе,
Але сам усміхнуўся мой рот,
Погляд мой — на цяжарнай жанчынцы-красе,
Што ў сабе па зямлі цуд вялікі нясе,
Там, пад сэрцам, не маска, а плод.

Там працяг вас, людцы́, і мяне,
Там жыццё — дай Бог крылы яму!
Але твар у жанчыны — як цень на сцяне,
Замест погляду — крыўда. Чаму?

Заклапочанасць дзе ёй схаваць?
Днём хвалюецца, ноччу прысніць:

Чым дзіцятка карміць, чым яго спавіваць,
Ад Чарнобыля як бараніць?

Вось чаму, мае родныя, вас
Сустракаем радзей і радзей...
Колькі ты надрапежнічаў, жудасны час!
Ненароджана колькі людзей!

І смярцей стала больш, чым радзін,
Хто ўратуе жыццё на зямлі?
Два памруць, а народзіцца толькі адзін —
Гэта што? Мы знікаць пачалі?

Як балюча кацiцца нiжэй,
Але неяк пачуў ад мужчын:
— Ва ўсім свеце нічога няма прыгажэй,
Чым цяжарнасць чароўных жанчын...—

Розум ёсць, мужыкі! Малайцы!
Грудзьмі ўперад пара, не бачком...
Ой, каго напаткаў я, святыя айцы!
Сам злачынец — і позірк ваўком.

Але стой! Не злавіў за руку,
Слова «злодзей» пакуль не кажы.
Можа, й трэба павесіць яго на суку,
Ды спачатку злаві, дакажы.

А ваўком мы глядзім ледзь не ўсе,
І спрасонку — ад нас хоць крычы.
А злачынец такую ўжо маску нясе,
Хоць ты ёю хваробы лячы.

Гэта маска — для многіх сіло:
— Вы культурны, як цэлы Парыж;

«Калядная ноч»

Ай, з якім чалавекам сустрэцца дало;
Вы ж такі гаварлівы, а ўсім заняло...—
І трапляюць у пастку, як мыш.

Зноў драпежнік жыве да пары
Ў сціплай масцы з прыветлівых слоў.
Ён знянацку пакажа свае кіпцюры,
З-пад якіх цякуць слёзы і кроў.

Як вяроўцы не віцца, а ёй,—
Чуеш маска? — надыдзе канец!
Хто жадае крыві — захлынецца крывёй,
А праклёны цяжэй за свінец.

Спіш ты добра — упэўнены я,
Ты ж стаміўся, вярнуўся з «начной».
Уяві на хвілінку, што маці твая
Над тваёю галосіць труной.

Ты не хочаш! Матулі шкада?
Ці сябе? Ты ж такі малады.
А ў матуляў другіх ці ж не слёзы? Вада?
Што табе да тых слёз, да бяды?

Ці задумаўся ты хоць на грош,
Што бяда можа выбраць пару,
І такога ж злачынца ці куля, ці нож
Тваю маці заб'е ці сястру.

Ці такія ж, як ты, па чарзе
Будуць гвалціць дачушку тваю...
Хай сумленне цябе да магілы грызе
За адну толькі думку: — Заб'ю!..

Што, плюеш на сумленне? Хлусня!
У сумлення амністый няма...
Ну, злачынец, прабач — вунь ідзе дзіцяня,
Не падман, а наіўнасць сама.

Падыду да яго, падбягу,
Можа,гутарку з ім распачну.
Адагрэюся сэрцам, развею тугу,
Захварэлай душой адпачну.

Ўсё! Змагацца не маю больш сіл,
Лез я ўверх — апынуўся на дне.
У дзіцяці не твар, а начны небасхіл,
Як у кожнага з вас ці ў мяне.

Нашы ж горкія думкі нясе
Праз нядолю, нястачу, кашмар;
Заклапочанасць вочы дзіцячыя ссе,
Нібы клешч, як галодны камар.

Дзе рухомасць і прага забаў?
Дзе на шчочках румянец зары?
Хто дзяцінства яго пакалечыў, украў?
Хто састарыў яго без пары?

Ці ж бяздушнасць — маленству радня?
Ранак сціснуты грудамі хмар.
А не будзе світанку, не будзе і дня,
Будзе змрок над усім уладар...

А вакол мяне маскі снуюць,
Хто цішэй, хто праскочыць жыўцом.
Тут дзяўчынкі-падлеткі, што кураць і п’юць,
І ля іх юнакі са шпрыцом.

Заўтра ім па жыцці класці след,
Яны ж сёння атручваюць кроў.
І каго яны потым народзяць на свет?
Нездаровых, без рук, без галоў.

Хоць бы скончыўся жах-карнавал,
Трацім марна свой час мы — шкада.
Калі ёсць карабель — быць павінен штурвал,
Калі баль — недзе ёсць тамада.

Як жыве ён? Як мы ці танней?
Ці наверсе мо плечы прыгрэў.
Кажуць, ён на трыбуне любіў быць раней,
А цяпер злез з яе — пахітрэў.

Ўсё мяняецца — праўда, мана,
Час бясконцы цячэ, як вада.
А стаяла ж на плошчы людская сцяна,
Крык ляцеў: — Тамада! Тамада!

Не скажу ані я, ані вы,
Колькі прыказка гэта жыве:
Кажуць людзі, што рыба гніе з галавы,
Во хлусня дык хлусня! Гэта ж хвост ледзь жывы,
Што рухомасць дае галаве.

Што рабіць нам, папаўшы ў бяду?
Жыць у ёй ці адужаць яе?
Ці мяняцца самім? Ці мяняць тамаду?
Незаменных жа не існуе...

Хух! Стаміўся ў гайданцы-хадзьбе!
Мітусня мне абрыдла да слёз.
Кожны сам па сабе. Кожны сам за сябе.
Кожны з нас пад сябе ў гэтым смецці грабе
І — ні з месца агульны наш воз.

Можа, надта ўжо я? Чорны снег...
Чорны ранак... Нямыя раты...
Але ж ёсць сляпы зрок, замураваны смех
І душа пад ільдом глухаты.

А ад чуласці, ад дабрыні,
Ад пяшчоты, павагі — шматкі.
Як жа хочацца крыкнуць: — Вярні ўсё! Вярні!
Толькі хто нас пачуе, браткі?

Нам жа трэба ўсяго — сабой стаць,
Ад бяздушша праветрыць дамы.
Як ніхто, мы ж умелі сустрэць, прывітаць,
Абагрэць. Ці ж забыліся мы?

Круціць нас мітусні калаўрот —
І свядомасць, і думкі растрос.
Чорту лысаму верылі, гледзячы ў рот,
І цыруем, цыруем свой лёс.

Час узʼюшыўся, Бог барані,
Заюрыў, як свіння на гукі,
Ломіць дрэва жыцця, аж трашчаць карані.
Скінем маскі! Наеліся, досыць грызні,
Беларусы, мае землякі!

ЛЮСТЭРКА ЛЁСУ

ДРОБЯЗІ ЖЫЦЦЯ

Нядзельным ранкам, на Каляды,
Прыехаў сын бацькоў праведаць.
Даўно не быў — старыя рады,
Пад абразы садзяцца снедаць.

Глядзяць бацькі ўвесь час ласкава,
Патэльню сунуць аж пад грудзі,
Дый весткі выслухаць цікава,
Глынуць навін — жывыя ж людзі.

— Ну як ты там, сынок Сымоне?
Як жонка маецца? Як дзеці?
Пра што народ шуміць-гамоне?
Што ў Мінску новага? Што ў свеце?

У сына рот не закрываўся,
Пацеў, змагаўся над патэльняй.
Нарэшце выдыхнуў, падняўся
І весткай па бацьках як стрэльне:

— Не быў у вас, бо быў заняты
Важнецкай, найгалоўнай справай.—
Бацькі, як тыя птушаняты,
Раты разінулі. Цікава!

— Кажы, сынок!
— Не мучай, сынку!
Сымон паклаў на стол паперу,
Глынуў усхвалявана слінку:
— Во ордэр! Атрымаў кватэру!

— Ну, дзякуй Богу! Дзякуй Богу!
Ах, наш Хрыстосе ўсемагутны!
Хвала й святым за дапамогу!
Мінуў, сынок, твой час пакутны.

Ты ж у чужых хадзіў па нітцы
І грошай заплаціў ахапку.
Цяпер ты, сын, як пан на брычцы,
Ні перад кім не здымеш шапку.

* * *

І ў прыроды ёсць патрэба
Мяняцца — змен такіх не мала.
Крыху паласкавела неба,
Вясна зіму ў каршэль прагнала.

Заварушыўся пад карыцай
Бярозавік і сок кляновы.
Ідуць грымоты з бліскавіцай,
Стаў вабіць нават куст лазовы...

Старая, звацъ яе Аўдоцця,
Да мужа чэпіцца, Юстына:
— Ты ж кожны дзень вісіш на плоце,
Хоць тыдзень пагасціў бы ў сына.

— Ну, ты, Аўдоцця,— Дом урада!
Бог даў разумную галоўку.
Паеду! Добрая парада,
Сымон хваліў трохпакаёўку.

* * *

І вось ён ля дзвярэй кватэры
(Ледзь адшукаў Паўднёвы Захад),
Скрабецца, стукаецца ў дзверы,
Дыхне і новы робіць захад.

Аж пальцы на руках апухлі,
Ў адказ ні гуку, ні гамонкі:
— Ці спяць яны там? Ці паглухлі?
Няўжо назад, на смех да жонкі?

А, буду лепей ляпаць ботам.—
І грукнуў тры разы з разгону.
Нарэшце чуе: — Хто там? Хто там? —
Юстын пазнаў, пачуў Сымона.

— Я! Я, сынок! — Юстын раскіснуў,
Бо быў загорача адзеты.
— Чаму ты на званок не ціснуў? —
Сымон спытаўся.— Вось на гэты! —

Юстын узняў на кнопку вочы,
Хоць пот іх заліваў, як з лейкі.
І раптам ён як зарагоча:
— Званок? Жартуеш — гузік нейкі!

— Заходзь жа, тата! Ты ж з дарогі.
У сына будзь, як дома, смела.
— Ой, стойце! Вы ж разуйце ногі! —
Нявестка бурай наляцела.

— Дык што рабіць? Стаяць? Заходзіць? —
Юстын спытаўся без ахвоты.

— Ай, тата, што яна гародзіць!
— А я сказала: скіньце боты!

Юстын разуўся ля парога,
Скруціў анучы, зняў шкарпэткі:
— А мы з Аўдоццяй молім Бога,
Каб не мінаў ваш вугал, дзеткі.

* * *

Юстын ішоў дамоў, пляваўся,
У той жа дзень, бліжэй да ночы.
— Во пагасціў, набаляваўся,
Як той казаў, праветрыў вочы.—

Аўдоцця моліць, аж згарае:
— Ну што? Ну як? Чаму так хутка?
Юстын абсек: — Маўчы, старая,
Дай уздыхнуць — стаміўся жутка.

— Ну што ты скажаш? Што зазначыш?
Што бачыў поглядам мужчынскім?
— Паедзь сама, усё і ўбачыш,
Але разуйся... перад Мінскам.

— Ай, вот плявузгаеш, дурніца,
Пашлі такую во халеру.
— Ты ўжо разумная — курыца!
Дзяцей я бачыў і кватэру.

— Ну як кватэра? Даспадобы?
— Трымай ты, баба, думкі ў роце.

Я ў ёй нажыў бы ўсе хваробы,—
Юстын адказвае Аўдоцці.

— Як я цаню куток свой, хатку
Пасля вандроўкі гэтай горкай.
Усё я раскажу спачатку,
Ты толькі языком не торкай.

Разуўся я каля парога,
Хоць і ў царкву заходжу ў ботах.
Вось так на цыпках, басанога
Прайшоўся па пакоях-сотах.

Агледзеў іх — прыгожа, міла —
І сеў ад стомы на канапу.
Нявестка як загаласіла,
Ды як раскрыла сваю ляпу:

— Куды вы селі?! Гэта ж з Польшчы!
Вы ж сапсуеце пакрывала.—
Я сеў у крэсла — лямант большы,
Нявестка лётала, злавала:

— На крэслах з Аўстрыі накідкі,
Яны скамечацца, патруцца! —
Крычыць, ажно трасуцца лыткі:
— Ці ж нам яны дарма даюцца? —

Стаю, як бусел на балоце,
Куды ступіць? Дзе ратаванне?
Зрабілася аж горка ў роце —
Расінкі не было ў ім зранку.

— Напэўна, з голаду апухну,—
Сам сабе думаю жартліва.

«Вечар»

Тут, праўда, сын заве на кухню,
Іду маўкліва, баязліва.

На кухні нібы ў нейкай яме,
Стол, табурэткі, сцісла, кучна.
— Нявестка што, не сядзе з намі?
Без гаспадыні, сын, нязручна.

— Мы па чарзе ядзім тут, тата,
У зале нельга — крошкі, плямы.
Нічога, калі цеснавата... —
Я папрасіўся з кухні-ямы:

— Скажы, сынок, куды з газетай
Вы бегаеце ў адно месца?
Бо людзям ад патрэбы гэтай
І не сядзіцца, і не есца.

— Тут, тата, побач з кухняй. Вона! —
Я з кухні ў тыя дзверы — ходу.
Крычыць нявестка на Сымона:
— Правер за ім, бо дасць смуроду! —

Мне кажа сын: — Вада як чухне —
Ды зліжа ўсё, глядзі — цікава!
А я яму: — Яда вось, кухня,
І тут жа, побач,— гэта справа.

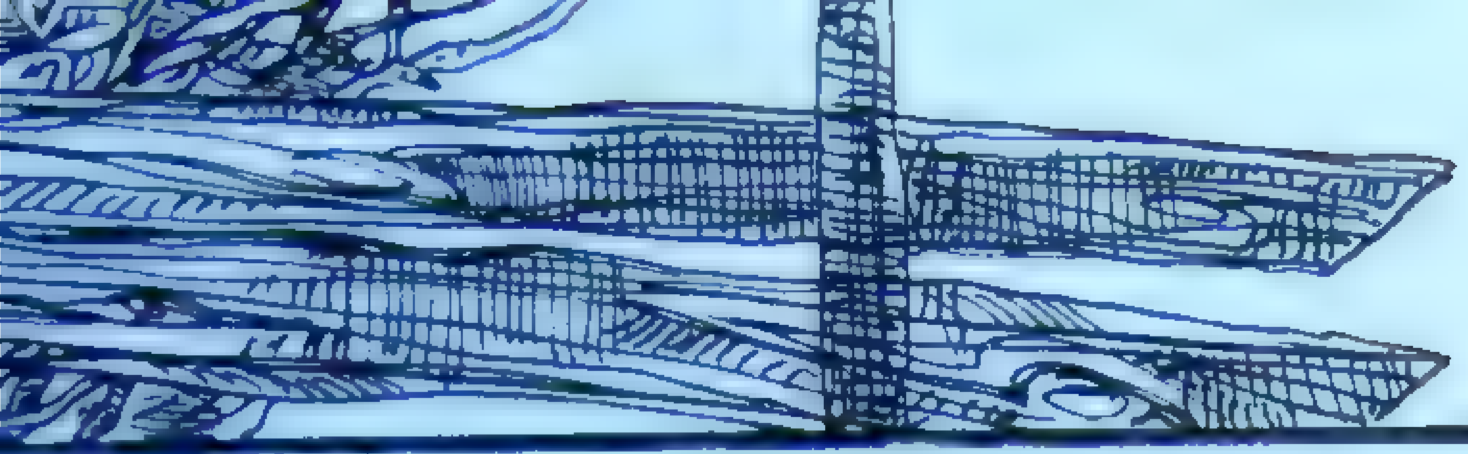
А ў жываце — грымотна-хмурна,
Ды ну яго к ядронай маці.
У нашай вёсцы некультурнай
Ніводны кот не сядзе ў хаце.

Кажу я сыну і нявестцы:
— Прабачце, мо пляту благое,

Павінны людзі ў адным месцы
Ці есці, ці рабіць... другое.

А мне карціць другое болей,
Таму падзяка за ўгашчэнне,
Я, дзеткі, воляй ці няволяй
Пайду дамоў — няма цярпення...

Вось так, Аўдоцька, мая рыбка,
Я ўшанаваў дзяцей кватэру.
Цяпер за хлеў я скокну шыбка,
А ты ідзі, гатуй вячэру.

ЛЮСТЭРКА ЛЁСУ

АСКАБАЛКІ

Зноў з-пад пяра радок упарты
Расце, як парастак з зямлі,
Каб зразумець, чаго мы варты
І кім мы пры жыцці былі.

Мяркуе, разважае слова,
Хвалюецца — а дзе ж адказ:
Сэнсоўна мы ці выпадкова
Прыйшлі ў жыццё, ішлі праз час?

Ці дабрыні садзілі дрэвы,
Ці жах тварылі за сабой?
Ці жалі нечыя пасевы,
Ці ўсё ж займаліся сяўбой?

Ці мо тапіліся ў гарэлцы,
Ці зорнасць лашчыла нам зрок?
Ці мы святло трымалі ў сэрцы,
Ці ў ім туляўся чорны змрок?

Няма чаго рабіць і лекам,
Калі — ні сэрца, ні душы.
Прасцей лічыцца чалавекам?
Ці быць ім? Паспрабуй, рашы!

* * *

Сыночка прыціскае маці,
А ён увесь гарыць, як жар.
Нясе, як перынку́, па хаце,
А ў сэрцы боль, бяды цяжар.

І не прысядзе на хвілінку,
Да ранку з ім — сюды-туды:
— Пакінь, хвароба, майго сынку,
Пазбаў нас, Божа, ад бяды.—

І гэтак не адну ўжо ночку
Люляе, не спускае з рук.
Гатова ўсё аддаць сыночку —
Душу, здароўе, сэрца стук.

Нічога не шкада Таццяне,
Але зрабіў чамусьці Бог —
Пакуль дзіця на ногі стане,
Ушчэнт саб'ецца маці з ног.

Падзей, гадоў імклівых стужку
Яна адкручвае назад.
Тады Ірыначку-дачушку
Круціў, душыў хваробы чад.

Сама выходжвала Ірынку
(Ці многа ў вёсках дактароў?)
І вырвала сваю крывінку
З абдымкаў смерці, з кіпцюроў.

І вось праз некалькі гадочкаў
Ляжыць сынок, як нежывы.

Не адкрывае нават вочкаў,
Не паднімае галавы.

— Таццянка, скуль у цябе сілы?
Дай падмяню, душа ўжо вон,—
Падняўся муж яе, Даніла.
Ён і не спаў. Які тут сон?

Ён бачыў, колькі ёй далося
Ў бясконцым ланцугу начэй.
Мужчына ж у сабе ўсё носіць,
А ці ж ад гэтага лягчэй?

— Дай мне сынка, майго «асілка»,
Сама ж хоць вокам прыдрамні.
Яна ўзмалілася: — Данілка!
Маўчы! Спадае жар — кранi!

Ён чуе маё сэрца! Чуе!
Таму й крапіцца наш сынок.—
Маўчыць Даніла, не сярдуе,
Спрабуе праглынуць камок.

— Ты сам, Даніла, спі.
— Не спіцца,
Ці ж камень я? Ці ж лёгка мне? —
— Табе ж, Данілка, калаціцца
Ўвесь дзень на трактары-ражне.

Глянь, на каго ты стаў падобны?
А ён жартуе: — На цябе... —
А сам, як дзьмухавец той,— дробны,
Як свечкі цень пры варажбе.

Надыдзе ноч — і ўсё спачатку,
Хоць валяцца абодва з ног...
Бацькі жыццё свайму дзіцятку
Аддаць гатовы — бачыць Бог.

* * *

Жыццё — сустрэчы, расставанні,
Ляціць кудысьці хуткі час
Праз спадзяванні, намаганні,
Мяняе нашы лёсы, нас.

Таццяна ў працы зноў, як пчолка,
Перажыла з Данілам жах,
Перахварэў іх сын Міколка,
Расце дачка як на дражджах.

З пялёнкаў вылезлі — падлеткі!
Нявеста хутка і жаніх!
Гавораць жа: — Малыя дзеткі —
Малое й горачка ад іх.

Ды не супыніш часу кола,
Шпурляе нас гадоў рака.
Пайшоў у армію Мікола,
У Мінск — паехала дачка.

Цяпер ад іх і вестка — свята,
А ў сэрцы сум усё часцей...
Без дзетак сірацеюць хаты,
Бацькі марнеюць без дзяцей.

* * *

Нясуць Даніла і Таццяна
Па лёсе клопаты свае,
Ўстаюць заўжды да сонца, рана,
Кладуцца спаць — як Бог дае.

З узростам — адусюль падпёрла,
Спраўляйся падстаўляць плячо.
Бо ў гаспадарцы спраў — па горла —
Кароўка, курачкі, свінчо.

Дый бульбе трэба пакланіцца,
Пашану выказаць касе.
А гаспадар, што спраў баіцца,
Як тут смяюцца,— лапу ссе.

Таму Таццяна і Даніла
І жартавалі між сабой:
— Давай праз «не магу», праз сілу,
Хоць недаспім, а хвост трубой!

Не шкадавалі часу й поту,
Каб мець кароўку, парсюкоў,
Бо дзеці кожную суботу
«Успаміналі» пра бацькоў.

* * *

Ірына з мужам без кватэры
Жывуць у Мінску, дзе дасць Бог.
Яны свой лёс, як дурань дзверы,
Нясуць, збіваючыся з ног.

Аднак у мужа яе, Вені,
Пад шапкай не зусім таўкач:
— Ірына, стань ты на калені
Перад бацькамі і паплач.

Хай раскашэляцца, скупечы.
— Ды што ты, Веня? Не змагу!
Ці ж не намулілі мы плечы
Ад бульбы, сала, тварагу?

Тады ты, Венечка, харошы,
Як мех завяжаш кілбасой.
— Дурная! Нам патрэбны грошы!
У слёзы кінься, будзь лісой...

Ці валасы даўжэй у бабы,
Ці розум — хай засведчыць час...
Эх ты, жыццё, гады-ухабы!
Ці здолеў хто аб'ехаць вас?

* * *

Даніла добры меў характар,
Але, на жаль, жыццё — не мёд.
Растрос яго здароўе трактар,
Абрыдла траскатня, смурод.

І сёння ледзь «дапоўз» да хаты,
Аж змогся ўвесь, пасалавеў.
І хоць галодны быў, мурзаты,
Пайшоў ад гною чысціць хлеў.

Затым шчапаў і зносіў дровы,
Насіў ваду, падлатаў плот.
А як загаласілі совы,
Тады прысеў і выцер пот:

— У вёсцы ўсё сваё. Не трэба
Ні крамаў, чэргаў тут няма.
Напэўна, думаюць, што з неба
Нам валіцца ўсё задарма.

— Данілка, стыне ўжо вячэра,
Пара ад працы й адпачыць.
— Стаміла, хай яе халера,—
Сказаў Даніла, ўстаючы.

— Адкуль яна бярэцца, Таня?
Не помню, калі ўволю спаў.
А заўтра пакасіць бы зрання,
Яшчэ й касу не падкляпаў.

Цішком вячэралі, не шпарка,
Хрумсцелі смачна агуркі,
Таццяна моўчкі ела скварку,
Даніла сёрбаў буракі.

— Кладзі, Данілачка, смятану...—
Даніла ціскануў плячом,
Зірнуўшы пільна на Таццяну:
— Што ты як мыш пад дзеркачом?

Я ж бачу — гутарку ты маеш,
Яна вісіць на языку.
— Данілка, што ты тут параіш? —
Ён сціснуў лыжку ў кулаку.

«Паляўнічыя імгненні»

— Ну, расчыняй з сакрэтам скрынку,
Пракладвай сцежку па расе.
— Я пра дачушку, пра Ірынку...
Ёй трэба нашы грошы... Ўсе! —

Даніла прыпыніў вячэру:
— Чатыры тысячы? Куды?
— Каператыў дае кватэру
Праз год які, праз два гады.

У той жа дзень табе скажы я,
Ты ж мог дачцэ не патураць.
Ну хопіць ім вуглы чужыя
За свае грошы выціраць.—

Даніла моцна сціснуў скроні
І іх чамусьці цёр і цёр:
— Дачка расла як на далоні,
А мне трындзіць парламенцёр!

— Які парламенцёр, Даніла? —
Даніла ўскочыў, як з агню.
— Няхай мяне глыне магіла,
Калі я вораг дзіцяню.

Я надарву старыя кішкі,
А штосьці да смерці зараблю.
Здымай хоць заўтра грошы з кніжкі...
Пайду гадзіну-дзве пасплю.

* * *

Міколу лепш пашанцавала,
Хоць быў ён ціхі, як цялё.
Ён жыў у Мінску дзе папала,
Ды даў завод яму жыллё.

Бацькоў наведваў рэгулярна.
Туды — імчыць паражняком.
Адтуль — не траціў часу марна —
З грашыма, з салам, з малаком.

І жонка з ім — яго Марыся,
Любіла ў вёсцы пагасціць.
Мікола жонкай ганарыўся —
Прыгожая, аж зіхаціць.

Хоць ты яе ад сэрца капай
І пі, як кажуць, «нашчака».
Данілу называла «папой»,
Таццяну «мамой», як дачка.

— Ой, мамочка, у вас дастатак,
А мы ж аблізваем руку.
Ой, яек нам яшчэ дзесятак!
Ой, і кліночак тваражку!

Ой, папа, ў Мінску цяжка стала,
Няхай вас жах такі міне.
Вы ж нам яшчэ кавалак сала!
А палядвіца ўся ці не?

А што рабіла свежаніна?
Збірала ўсіх адной сям'ёй.

Тут з дзецьмі Веня і Ірына,
Мікола з лялькаю сваёй.

Парсюк пішчыць, аж вянуць вушы,
Глытаюць слінкі едакі.
Абсмаляць, абскрабуць — і з тушы
Нож кроіць цёплыя кускі.

Тут пачынаўся «цырк на дроце» —
Пакуль яшчэ не селі піць,
Пакуль ад слінкаў цесна ў роце,
Дык трэба лепшае ўхапіць.

— Нашто ты цягнеш каркавіну?
Яе й сабака не сажве.
— Вазьмі лапаткі палавіну!
— А дзе язык?
— У галаве.

— Гэты кусок, як плеўка, тонкі,
Кладзі назад яго хутчэй.
— Схапі вунь той шматок пячонкі!
— А тут што, акрамя храшчэй?

— Ты глянь, што у руках у Іркі —
Са скабкаў цэлы патранташ.
— Што ты, асёл, трымаеш ныркі?
— Хто болей хапянуў? Разваж!

Даніла выцер сенам рукі
І, каб базар гэты разняць,
Сказаў: — Ну, досыць, дзеці, ўнукі!
Кладзіцце ў сумкі — як падняць.

* * *

— Што ты разлёгся, як завала?
Паразумнееш ты калі? —
Марыся мужа пілавала.
— Едзь да бацькоў, прасі, малі.

Нахабства найвышэйшай меры —
Сынкоў абскокваюць зяцькі.
Сястра твая жыве ў кватэры,
А хто ёй грошы даў? Бацькі!

— А што, калі адмовіць тата?
Ёсць, скажа, пара медзякоў.
— Ну не мазгі ў цябе, а вата,
Яны здалі ўжо двух бычкоў.

І зарабляюць жа патроху,
Прыбытак і ад малака.
Глядзі, а то зяцьку-прайдоху
Зноў сунуць грошы спадцішка.

* * *

Даніла здаў. Ад стомы, болю
Дамоў даклыпаў нібы цень.
Убачыў каля хаты Колю:
— Што ты, сынок, у будні дзень?

— Ды так... У хаце пагаворым.
— А я, Міколка, ледзь цягну,
Зрабіўся і старым, і хворым,
Хоць ты жывым лезь у труну.

Ды маладыя нам не верадь.
— Ну што ты, тата? Веру я...
— Таццяна, стаў хутчэй вячэраць,
Хто ж корміць байкай салаўя?

Таццяна стол накрыла жвава,
Што мела, лепшае дала.
— Ну, сын, якая твая справа?
Бліжэй, Міколка, да стала.

Ды што там на самой хоць справе?
Кажы, не баламуць булён.—
Мікола ёрзь ды ёрзь на лаве:
— Тут, тата, справа... на мільён.

— Зноў грошы,— выціснуў Даніла,—
А каб яны сатлелі ўраз.—
Мікола, як наеўся мыла,
Вачыма лыпаў увесь час.

— Якую ж будзем мець абноўку? —
Даніла запытаў мякчэй.—
Адкінь убок, сынок, прадмоўку,
Ты праміком кажы, шыбчэй!

— Машыну хочуць яны — вось што! —
Таццяна сыну падмагла.
— Зноў доўгі твой язык! Во, пошта!
Дзе дзецца мне ад памяла?

Даніла сеў бліжэй да сына,
А той нібыта ў лаву ўрос.
— Машына?.. Кажаш, сын, машына!
Што ж, падатром суседзям нос!

* * *

Дажыў да пенсіі Даніла —
Узрост не надта ўжо які,
Але тады, калі ёсць сіла,
Тапор не валіцца з рукі.

Пусцей зрабілася ў кладоўцы,
Ды баль быў з вечара да дня.
Гулялі ўсе аднавяскоўцы,
І дзеці, ды і ўся радня.

Хто як хацеў у чарцы мокнуў,
У дзень такі глынуць не грэх.
І песні вылятаді з вокнаў,
І жарты чуліся, і смех.

Дык свята гэта ці не свята?
Ці сум — бадай яго ваўкі?
Няхай не ўсё, а большасць зжата,
Куды ні кінь — ва ўсе бакі.

* * *

Даніла сам пачаў размову:
— Не хочуць дзеці памагаць,
Хоць плач, хоць скач — прадам карову,
Няма ўжо сіл касу цягаць.—

Ў Таццяны сківіца адвісла,
Ці ж будзе ёй мужык маніць?..
— Рот зачыні, самому кісла:
А што рабіць? А што чыніць?

— Данілка, пашкадуй Зязюлю!
— А нас шкадуюць «матылькі»?
Яны ж апошнюю кашулю
Здзяруць з нас хутка, лайдакі.

Ім, бачыш, парсюка ўжо мала.
Быў малады — хаваў і тры.
Іх толькі малако і сала
Ля нас трымае да пары.

— Данілачка, перахрысціся!
— Разуй, Таццяна, зрок хутчэй.
Як сто чарцей, адна Марыся,
Ліса — а воўк глядзіць з вачэй.

А ёй Мікола ліжа пяткі,
Замест анучы ў ногі лёг.
Дзе розум, гонар? Як цялятка.
Што ж я не бачу? Мой ты Бог!

То ім машыну, то — кватэру.
Адным — дыван, другім — аж два.
І цягнуць грошы, як паперу,
Давай — хоць не расці трава!

— Данілачка, ці ж то прапала?
— А дзе падзяка? «Папа, ой...»
Я не кажу пра яйкі, сала,
Пра бульбу з маслам, кілбасой.

Я ж дзеля іх трымаў кароўку,
Быў рады гнуць спіну — і гну.
А хто з іх раз узяў рыдлёўку?
А хто скасіў хоць травіну?

«Каля Янушкавіч»

Каб пальцам ляснулі аб палец,
Каб памаглі гады ў рады...
Што ў іх за сэрцы? Як закалец!
Ці проста сумкі для яды.

Ты ў шафу зазірні, Таццяна,
Мыш мае багацей нару.
Ці позна прыйдзе смерць, ці рана —
А што адзенеш, як памру?

— Ты што, Данілка? Кроў аж стыне.
Хай лёс адцягне свой удар.—
Слязу пусціла гаспадыня,
Прыціх самотна гаспадар.

* * *

— Глядзі, Мікола, схопім дулю,
Калі прахлопаем вушмі.
Бацькі ўжо прадалі Зязюлю,
Зтаргуйся з імі, як з людзьмі.

Запраў і падрыхтуй машыну,
І паімчым у выхадны.
Ты толькі не бяры Ірыну,
Хутчэй дамовімся адны...

Прыпёрліся, а тут сястрыца
І Веня з ёю думкі грэў.
Даніла стаў худы, як спіца:
— А я во, дзеткі, прыхварэў.

Зрабі, Таццяна, што паесці.
— Раблю, Данілачка, раблю.
Марыся не сядзіць на месцы:
— Ой, папа, я зусім не сплю.

— Няўжо, Марыська, кашаль гэны?
Ён пройдзе праз каторы час!
— Ой, папа, папа, гэта ж цэны
Раздзелі і разулі нас.

Ускочыў Веня: — Вас разулі?
Ды вам не страшны чорт, панам!
Во! Во вам! Фіга ад Зязюлі.
А грошы больш патрэбны нам!

Таццяну раптам, як ніколі,
Ажно падкінула само:
— Ані Ірыне, ані Колю
Мы з бацькам грошы не дамо!

Ці ж гэта грошы? Слёзы, крошкі!
Памром — уб'е хоць хто калок.—
Даніла злез маўкліва з ложка
І выняў з шафы вузялок:

— Памром, абмые нехта ногі
І нам, Таццяначка, з табой...
Ты пакармі дзяцей з дарогі
І, калі ёсць што — дай з сабой.

* * *

— Ты, можа, хуценька збярыся,
Падскочым, глянем — як бацькі.
— Куды?! — Ўсхадзілася Марыся.—
Ад'елі там за дзве шчакі.

Мікола выціснуў з мучэннем:
— Не трэба быць такой благой...
Ў адказ Марыся: — Ірка з Венем
Туды даўно ані нагой.

Ты бачыў, грошы як давалі
Нам за Зазюлю? Смехаццё!
Яны ж мне нервы сапсавалі,
Каб ім гібець усё жыццё!

Такія спрэчкі-перапалкі
Ламалі ўсё паміж людзьмі
І пакідалі аскабалкі,
Бо сэрцы не гарэць з-пад палкі,
Яны згасаюць — дзьмі не дзьмі.

Як у ваду глядзеў Даніла:
— Няўжо ж сябе я сам урок?
Старое сэрца не маніла,
Яно таксама мае зрок...

Не спіць начамі і Таццяна,
Душа счарнела, як турма:
— Чаму ж так сад цвіце буяна,
Кіпіць, а завязі няма?

Клубок складанейшы на свеце —
Горш блытаніны не знайсці:

Браты, радня, бацькі і дзеці
Грызуцца, лаюцца ў жыцці.

Адны — хоць з іх рабі нарогі,
Але ў другіх — на сэрцы кроў.
Такі наш лёс. Няўжо дарогі
Не выведуць нас з гушчароў?

Туляецца жыццё разора,
Як заяц, блытае сляды.
Мы не такія, як учора,
А што праз год? А праз гады?

Нас і псуюць такія змены,
З'ядаюць, як кашулю пот.
Гады паміж людзьмі — як сцены,
А Бог хацеў — наадварот.

ЛЮСТЭРКА *ЛЁСУ*

АТРУТА

Ён чуў яе гарачае дыханне:
— Я зноў з табой!
— І я чакаў спаткання!
Ён піў і піў яе крынічкі-губы,
Казалі вочы:
— Любая!
— Мой любы!

Зямлі не стала раптам пад нагамі,
Яны плылі над лесам, над лугамі:
— Адзіная мая!
— Жаданы! Мілы!
Да зорак неслі іх кахання крылы.

І толькі сэрца — сэрца адчувае:
— Мая галубка! Кветка веснавая!
— Мой родны! Без цябе жыцця не трэба!
Быў свет малы ім, стала цесным неба.

* * *

Міхась не спаў, варочаўся да рання:
— Дык вось якое першае каханне!
Дык вось чаму паэт складае вершы
Больш пра любоў, пра пацалунак першы!
Дамоў прыйшоўшы, не заснула й Галя,
За хваляй набягала ў сэрца хваля
Пачуццяў незвычайных, успамінаў,
Нібыта ў сэрца хто агню падкінуў.

Агонь той губіць нас і ажыўляе,
Дае надзею і ў адчай шпурляе.
Агонь той — нашы крылы, нашы путы,
Ён — святкаванні нашы і пакуты.
Агонь кахання неслі й нашы продкі,
Ён горкі, і пякучы, і салодкі.
Ён дорыць шчасце, але й слёз не мала,
Ды толькі без яго жыцця б не стала.
Міхась і Галя мелі сэрцаў згоду,
Агонь кахання нёс ім асалоду,
Яны на крылах патаемнай мэты,
Як матылькі, ў агонь ляцелі гэты.

* * *

Гуло вяселле, як раёк пчаліны,
І цешылася з Міхася, з Галіны.
Радня глядзела і бацькі ўлюбёна:
— Якая пара! Богам блаславёна!
Вяселле — гэта свята! Дзякуй Богу!
У вёсках загароджваюць дарогу,
Як маладыя едуць [redacted] сельсавета,
Ім хлеб і соль. Ці ж дрэнная прыкмета?
Тады ўжо свату трэба не скупіцца,
Прасіць дазволу ехаць, адкупіцца,
Тут пару пляшак выставіць — не меней,
Ды і цукерак даць з кішэні жменяй.
А вось і вёска, дзе стаяць ля хаты,
Сярод гасцей дзве мамы і два таты.
І зноў хлеб-соль, зноў чаркі, хваляванні,
Бацькоўскія парады-віншаванні.
Бацькі завуць у хату ўсіх з надворку.
Кульнулі — прыкусілі! «Горка! Горка!»

А бабы ля дзвярэй стаяць да ночы,
Спяваюць пра нялёгкі лёс жаночы:
А куды ж ты, Галечка,
Зазбіралася
З хаты сваёй мамачкі,
Свайго татачкі?
Будзеш ты ўставаць
Раней за сонейка,
Будзеш мужу служкаю
Паслухмянаю...
У маладзіцы замакрэлі вочы —
Бывай, мой бясклапотны лёс дзявочы!
— Хай на вяселлі плача,— кажуць людзі,—
Затое ўсё жыццё вясёлай будзе...
Гуло вяселле без канца, без краю,
Гасцей прасілі ўсіх да караваю.
Хто колькі даў? Хто што паклаў? Цікава!
Дарэнне йшло і весела, і жвава.
А як яда не лезла ўжо за шчокі,
Тады распачыналі танцы-скокі.
А хлопцам колькі гонару і шчасця,
Як маладую здолеюць украсці.
Ад смеху можна лопнуць, надарвацца,
Бо Міхасю прыйшлося таргавацца.
І малады ўжо «злодзеяў» тых просіць:
— Ну колькі, хлопцы? Тры бутэлькі хопіць?
— Ты што, Міхась, так жонку слаба цэніш?
З бутэлькамі трымя й ката не жэніш!
Бяры вышэй! Бо пойдзе жонка ўпрочкі
І не захоча нават першай ночкі!
Хоць гэта жарт, ды хопіць зубаскаліць,
Таму Міхась хутчэй Галіну хваліць:
— За лю́бую сваю, за маладую —
Гарэлка што — жыцця не пашкадую!

«Вясна»

Зноў жарты, танцы, скокі, выкаблукі —
Адзін перад адным, задраўшы рукі,—
Ажно дрыжыць, здаецца, скача хата.
І раптам рогат — абступілі свата.
Пакуль ён тут з усімі тоўкся ў зале,
На ім ручнік ціхутка развязалі.
Які то сорам — бо ручнік для свата
Аднолькава, што зброя для салдата.
Гуло вяселле весела і шпарка,
Куды ні ткніся — чарка, чарка, чарка,
Але бывае з горкасцю пахмелле,
Хай крые Бог... Тры дні гуло вяселле.

* * *

Ёсць прыказка: прымачы хлеб — сабачы.
Міхась не прызнаваў той хлеб прымачы,
Каб зваць ката на «вы» ў бацькоў Галіны,
Ды цешчы ногі мыць, ды слухаць кпіны.
Але і ў Галі гонар быў жаночы —
Перад свякрухай не апусціць вочы,
Паўслоўца, дзе і трэба, не саступіць,
На пальчыках ні перад кім не ступіць.
Што ж — маладыя свае думкі мелі,
І грошы ёсць — дарылі ж на вяселлі,
Ды дзякуй Богу — сваякоў багата —
Як цеста ў дзежцы, вырастала хата.
Ледзь ачунялі ад вяселля трохі,
А тут, як кажуць, зноў лезь у панчохі.
Ўваходзіны! — імчыцца вестка птахам.
Дай Бог вам ладу пад уласным дахам!

* * *

Хоць пад вянцом слязу пусціла Галя,
Ідзе жыццё затое як па сале.
І з Міхасём усё талкова, гладка,
І гаспадарка ў іх свая, і хатка.
І сам Міхась не кідаў час на вецер,
Вяселле змоўкла — Галя ўжо ў дэкрэце.
Сябры жартуюць: — Хутка ўзяў на мушку!
Але каго — сыночка ці дачушку?
Даў Бог «на мушку» трапіла дзяўчынка,
Як мама, сінявокая Ірынка.
Бацькі заўсёды сэрцамі адчуюць,
Што дзеці родняць іх, сям'ю мацуюць.
Міхась рад вельмі дзіцяню маламу,
Ён з працы ані ўбок — бягом дадому,
Дачку люляе, пяючы прыгожа,
Сваё паробіць, жонцы дапаможа.
Ў калгасе ён ці дома гаспадарыць,
А пра сыночка патаемна марыць.
Расла пра сына думка і дужэла,
І хутка зноў Галіна пацяжэла.
— Ну, хто цяпер? — пыталіся ў Міхася.
Ён у адказ: — Цяпер? Сыночак Вася!
У гонар бацькі дам імя такое,
Сынок мне будзе праваю рукою! —
Я кажуць, не маніся, а маліся...
Зноў ад знаёмых жарты пачаліся:
— Глядзі, каб зноў не падкачала Галька! —
А ім Міхась: — Ёсць нянька — будзе лялька! —
І ўсё ж было ў душы сумненне-шпілька.
Было — сплыло. Радзіўся сын Васілька!
Жыццё другім зрабілася адразу,
Расце сынок — усё як па заказу!

Сябры віншуюць: — Стаў, Міхась, замочку,
Каб шчасцейка было твайму сыночку! —
Адзін віншуе, пяты і дзесяты —
Бяжыць Міхась «пад градусам» дахаты.
Прыскоча, сына тузае, рагоча,
Ды п'яны на пасцель — рабіць не хоча.
А калі што і зробіць — як калека,
Цяп-ляп. Як падмянілі чалавека.
Ўстрывожылася не на жарты Галя:
— Міхась, не пі! — Ён толькі зубы скаліць:
— Я ж за... я ж па...— і запляліся словы.—
Я ж толькі каб Васілька быў здаровы.—
Паплача Галя ў хустачку ў куточку:
— І што за дурань выдумаў замочку?
Якія ад яе ў жыцці пакуты,
Ад гэтай самай чортавай атруты!

* * *

Ірынцы — два, а Васільку — гадочак.
Не падлічыць трывог, бяссонных ночак,
А ноччу муж — не надта ўжо падмога.
Жанчына й да грудзей бярэ малога,
За ноч разы са тры пасцель мяняе,
А то зусім вачэй не закрывае —
Кране за лоб, паслухае дыханне
І б'ецца, б'ецца над малым да рання.
Жаночы лёс ідзе па слізкай сцежцы,
Не скардзіцца, калі душа на месцы.
Любы цяжар цягнуць жанчына рада,
Была б у хаце згода і парада.
А Галіна душа адчула хібу,
Забілася, як матылёк аб шыбу.

Яе Міхась ад хаты адвярнуўся,
Піў кожны дзень, як кажуць, уцягнуўся.
Заліў мазгі «чарнілам» і сівухай,
Гулялі кулакі, як быў пад мухай.
Улезла ў хату лаянка, пагрозы,
А быў такі пакладзісты цвярозы.
Ды жонка што? Баяцца дзеці таты,
У хату ён — шукаюць вугал пяты,
Крычаць у сне, зусім замкнёны сталі.
І стыла, камянела сэрца ў Галі.

* * *

Напэўна, менш іголачак на елцы,
Чым светлых душ, што згінулі ў гарэлцы.
Ды, пэўна, й рэчак меней ёсць на свеце,
Чым вашых горкіх слёз, жанчыны, дзеці.
Гарэлка ў хаце — як па сэрцу тарка,
З яе расце сіроцтва, бойкі, сварка.
Атрута, бруд, [illegible] сіл няма адкінуць,
І п'юць яе, і гінуць, гінуць, гінуць.
— Міхаська, родны! — моліць Галя мужа.—
Ты глянь, якая паміж намі сцюжа,
Ты ж нас усіх у багну цягнеш гэтак,
Мяне не любіш — пашкадуй хоць дзетак.
— Зноў завялася! Толькі гэта й чую!
Я што — не зарабляю? Не працую?
Я што — святы? — Міхась аж кіпяцікца.—
Вас не трымаю — можаце каціцца!
— Ты што, Міхаська, стаў гарачы нейкі?
Цябе ж гарэлка цягне ад сямейкі!
Апамятайся, любы, азірніся,
На дзетак глянь.—

Міхась зароў: — Заткніся!
І перастань сачыць за кожным крокам,
Бо хутка запалю «ліхтар» пад вокам.—
Прыцiснула дзяцей да сэрца маці,
І пацямнела на душы і ў хаце.

* * *

Прыйшла бяда. Няма чаму дзівіцца,
Не можа без канца вяроўка віцца,
Не можа сябраваць каса з травою,
Як не сябруе і агонь з вадою...
Канчаўся дзень, у вокнах стала шэра,
Астыла, адубела ўжо вячэра.
З трывогай Галя ў вокны паглядае,
Чакае мужа, дзетак укладае.
Муж, дзеці, хата — а жыццё не міла.
Ступіла да люстэрка і застыла.
Прыцягвае люстэрка і пужае:
— Ці ж гэта я? Жанчына ў ім чужая.
Куды падзеўся светлы твар дзявочы?
Ад едкіх слёз павыцвіталі вочы,
Маршчыны пераносіцу пасеклі...
Дзе ж гэта я? Ці замужам, ці ў пекле? —
І слёзы густа ўсыпалі падлогу:
— Чым гэта я не дагадзіла Богу?
Я ж да сям'і, да гаспадаркі прагну.—
І раптам нехта моцна ў дзверы шмягнуў.
Міхась стаяў, хістаўся ля парога:
— Заходзьце, хлопцы! Вось мая бярлога!
А гэта жонка — хатняя пасада.
Што лупы дзьмеш? Гаспадару не рада? —
— Цішэй, Міхаська, дзеці ўжо паснулі,
А ты штовечар робіш п'янкі-гулі.

«Дубы»

— Цябе не запытаўся! Во страшыдла!
Ты ж мне як рэдзька горкая абрыдла!
Ля печы Галя порацца, таўчэцца,
Закуску робіць — а куды ж ёй дзецца.
А сэрца разрываецца ў адчаі.
У вір бы галавой ад гэтай зграі.
Не бачыла б нічога на тым свеце,
Ды толькі вось адно — трымаюць дзеці.
Паставіла на стол яду, што мела,
І ля сваіх крывінак ціха села...

* * *

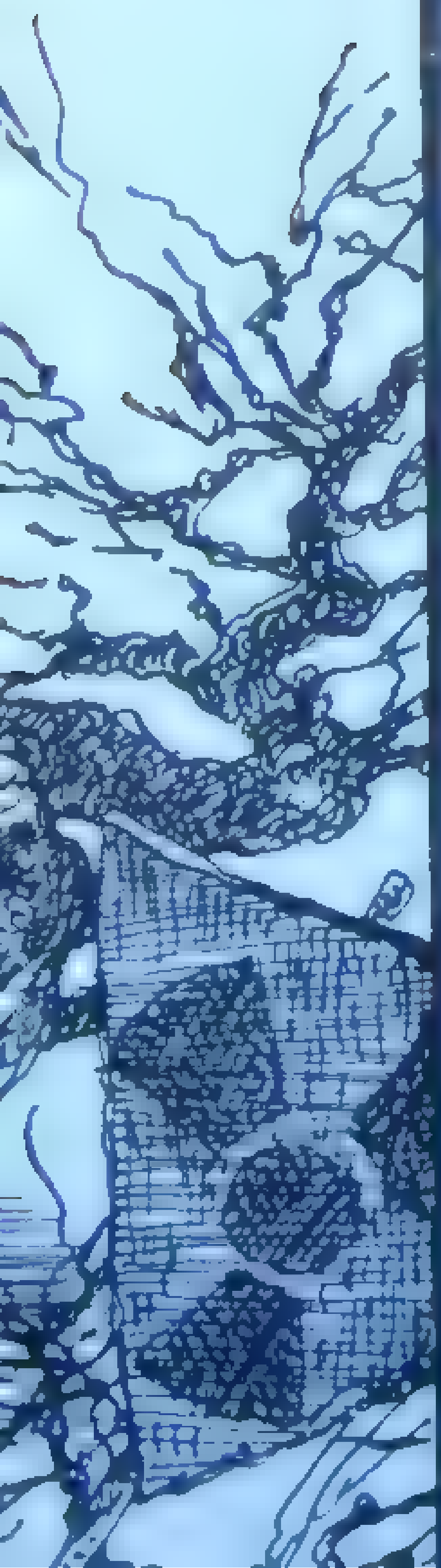
Імчыцца час за чаркай, як маланка,
Таму ўсю ноч раўла гулянка-п'янка,
Нібыта ў лесе звар'яцела бура.
Сядзела Галя ля дзяцей панура.
У сэрцы лёд, сціскае скроні спёка,
Не варухнецца — думкамі далёка.
Няўжо далёка? А здаецца, ўчора
Пачуцці-крылы неслі іх да зорак.
Яшчэ й не нажыліся ў новай хатцы,
У іх узросце — толькі мілавацца...
— Мая галубка!
— Любы мой! Адзіны!
Скавалі іх любоў гады-ільдзіны.
— Жаданы! Мілы!
— Кветка веснавая!
Застыла Галя, нібы нежывая.
Яе вадзіла памяці дарога,
Як маці водзіць за руку малога.
Яе круціла думкаў завіруха:
— Якая ж укусіла цябе муха?

Ты ж так любіў, Міхась, дзяцей і жонку,
Цяпер грызеш нас, нібы воўк галёнку...
Міхась устаў, як бы пачуў папрокі:
— Ты што — набрала нематы за шчокі?
Ты што — сябрам паказваеш распусту?
Ці сябрукі паненцы не па густу?
— Табе сябры? — Ажно затрэсла Галю.—
Да родных дзетак ты не маеш жалю.
Ты ж цягнешся дамоў заліўшы вочы,
Танцуй вакол цябе тут сярод ночы.
Сябры? — Не можа Галя супыніцца.—
Сяброўства ваша — толькі каб напіцца,
Адпіць мазгі — усе вашы патугі.
Ты глянь, хто за сталом з табой! П'янюгі!
Міхась ударыў моцна і знянацку:
— Трымай! Я хутка супыню гарачку!
А гэта — за сяброў! — І зноў ударыў.—
Ну як, сябры, кулак мой пагутарыў? —
На жонку глянуў і скрывіўся кісла.
А Галя над Ірынкаю абвісла,
Крывавая зачырванела пляма,
Загаласілі дзеці: — Мама! Мама!
У Галі ў галаве гуло і выла,
Але на ногі ўстаць — знайшлася сіла.
Не, толькі не ляжаць, не гнуць калені,
Ці ж перад ёю людзі? — Злыдні! Цені!
А розум у такіх, вядома, ззаду...
— Ну што, Міхаська, паказаў уладу?
Над кім ты сілай цешышся? Над бабай.
Заблытаўся, звязаўся з жукам, з жабай.
— Ты што, Міхась, у доме для пацехі? —
Сябры цкуюць.— Дабаў ёй на арэхі!
Заткні ёй грызла! Распачла тут спрэчку...—
Міхась раўнуў штосілы: — Марш за печку!

Для мух распачынай там тары-бары! —
І зноў кулак размазаў кроў на твары.
Як сноп, упала Галя на падлогу —
Ні гуку. Прыйдзе хто на дапамогу?
Міхась звярэў. Цяпер нагам даў волю.
А Галя ўжо не адчувала болю,
Яна не чула, як крычалі дзеткі,
Не бачыла, як збеглі злыдні-сведкі.
Не бачыў і Міхась, што іх не стала,
Ён біў і біў — здавалася, ўсё мала,
Ён біў і біў, ажно спіна ўспацела,
Як ашалеў, качаў нагамі цела.
— Ну, хлопцы, як? Ці многа, ці не многа? —
Крутнуўся да стала, а там — нікога.
Зірнуў вачамі дзікімі пад ногі —
Ляжала Галя тварам да падлогі.
А дзеці дзе — Ірынка, Васілёчак?
Чаму яны забіліся ў куточак?
Чаму так ціха? Дол гэта ці хата?
У скронях біла нешта, як гармата.
Напруг мазгі, нібы рашаў задачку:
— Ну хопіць, Галя, Ну спароў гарачку!
Ну чалавек п'яны — дурны, вядома...—
Але ляжала Галя нерухома.
Сцяроґ глыбокі адпачынак цела,
І, пэўна, ў рай душа яе ляцела.
Адмеран быў для Галі век кароткі,
І стала ў Бога больш на дзве сіроткі...
Ляжала Галя, нібы ліст апалы,
Як быццам спала, рукі распластала.
Жаночы лёс з ёй абышоўся крута.
І дасталася ёй бяда-атрута.
Ляжала Галя ціха, халадзела...
... А як жа трапятала гэта цела,

Палала як ля цела Міхасёва,
Яно было на ўсё, на ўсё гатова.
У ім цякла любоў без перапынку,
Яно насіла, берагло Ірынку,
Яно было калыскай Васілёчку,
Яно сустрэла мужна й гэту ночку...

ЛЮСТЭРКА ЛЁСУ

ЗОНА

Лагойшчына! Зямля маіх бацькоў!
Ды і майго жыцця тут б'е крыніца.
Тут першы крок і першая любоў —
Якая ўсё жыццё хвалюе, сніцца.
Любоў да белай, снежнай цішыні,
Да пахаў веснавых, птушыных спеваў,
Да лецейка, пяшчоты-цеплыні,
Да восеньскіх, у сум адзетых, дрэваў.
Прыйду сюды — і адпачне душа,
Я тут не госць, я тут невыпадкова:
Тут жыў Купала і Ядвігін Ш.,
І тата з мамай. Тут гучыць іх мова.
Адны — з узнёслых слоў вянок плялі
Натхнёна, незабыўна, непаўторна.
Ступалі, як і ўсе мы, па зямлі,
А шлях праклалі велічны і зорны.
Другія ж — а я іх не менш люблю,
Як тут смяюцца, з іншай соскі ссалі.
Глядзелі больш, сагнуўшыся ў зямлю,
І на раллі свой летапіс пісалі.
Слязьмі пісалі, потам і крывёй,
Рукамі ў мазалях сухіх і жылах,
Худой, заўсёды згорбленай спіной,
Якая і не марыла аб крылах.
Як той казаў на твары дзве шчакі:
Адна на сонцы, а ў цяньку — другая...
Я вам зайздрошчу, продкі-землякі,
Хоць ваша доля горкая, благая.
Хоць давялося вам служыць панам

І на чужой зямельцы гнуцца крукам,
Але ніхто не пазайздросціць нам.
Ды што ўжо нам? Ні дзецям і ні ўнукам.
Хто сёння або заўтра праглыне
«Гасцінец», што паслаў нам лёс учора?
Бяда не ў тым, ядзім мы хлеб ці не,
Які мы хлеб ядзім? — у гэтым гора.

* * *

Ідзе па лесе чалавек з кашом,
Хоць зрання падпсавалася пагода.
Спагадна восень пырскае дажджом,
Ды дождждык грыбніку не перашкода.
У другой руцэ не спіць, працуе нож,
Зразае ножкі нізка ля зямліцы.
То скокне падасінавік у кош,
То махавік за ім, а то — лісіцы.
Да іх усіх — пашана і любоў,
Але яны, як кажуць, люд прыдворны.
Трапляе часцяком і цар грыбоў,
Надзьмуты, важны, з галавой аж чорнай.
Гасцінцаў не шкадуе шчодры бор —
Таўстух, радовак, курак, сыраежак.
Ідзе грыбнік — ідзе мой дзед Рыгор,
Не абмінае запаведных сцежак.
А што за смак узяць грыбок зімой
З алеем і цыбулькай ці смятанкай!
Такая смакацішча, Божа мой!
Не горай нават, чым бліны з мачанкай.
А як духмяна пахне грыб сухі!
Аж нос дрыжыць — той пах зімой ацэніш.
Нібыта Божа адпусціў грахі,

Як баравік у паліўцы сустрэнеш...
Ідзе мой дзед, нясе грыбкі ў кашы —
Пацешыць чалавека восень здольна,
Хоць сыпле дождж, а светла на душы
І думкі ў галаве цякуць павольна.
Адхлынулі ад цяжкай працы дні,
Ралліца гноем пад зіму накрыта.
І бульбачка ляжыць у варыўні,
Цапы даўно абмалацілі жыта.
Не сыплецца, вядома, цераз край,
Ды, дзякуй Богу, на стале не пуста.
Не зводзіцца і хлеба каравай,
І бурачкі, і морква, і капуста.
Ды гэта ўсё, як той казаў, муштук,
Бо моцны дым толькі цыгарка родзіць —
Перад зімой заколецца парсюк,
Кароўка да ацёлу падыходзіць...
Ідзе мой дзед... Даўно гэта было,
На твар падзей ляглі гады-маршчыны.
Ды што было — на жаль, яно сплыло,
Пакінула нам думкі-успаміны.
Зямліцай стаў і сам мой дзед Рыгор —
Прабач, дзядок, што твой пакой парушыў.
Чаму ж мяне мой успамін прыпёр
Да тых гадоў? Зрабіць я гэта мусіў.
Ці ж дзіва ў тым, што дзед збіраў грыбы?
Што бульбу елі? Шчаўе ці брусніцы?
Аб стравах тых не мелі б мы журбы.
Хіба ж мы мала маем ад зямліцы?
І я збяру грыбы, і кожны з вас,
І малачко з'ядзім, і журавіны,
Ды вось бяда — ад іх праз хуткі час
Нам свет закрые века дамавіны.
І з'есці гэты грыб я быў бы рад,

Гароднiну бяру — душа трасецца.
I ем — а што рабiць? — глытаю яд,
Куды, скажыце, кiнуцца, падзецца?

Мы ў зоне забароненасцi ўсе,
Мы i ахвяры, а не толькi сведкi.
На жаль, яна яшчэ нам прынясе
Свае плады, бо гэта — толькi кветкi.

Цяпер нiхто не есць за дзве шчакi,
Раку жыцця перакрываюць мелi.
Быў больш пакутны час, калi грыбкi,
I ягады, i шчаўе — толькi й елi.

Ды i цяпер без iх хоць не жывi,
Руку адсекчы лепей бы згадзiўся.
Ў жыццi яны [illegible] дзяцiнства, у крывi
Для кожнага, хто ў вёсцы нарадзiўся.

А мы раслi пад гоман баравы,
Качалiся ў пяску, як парасяткi.
Нас сёння заклiнаюць: — Хто жывы,
Ў лясы нi кроку! Бойцеся травы!
Бяжыце ад зямелькi без аглядкi!

Во дажылiся пад сваёй страхой!
Нас лёс далейшы ставiць на каленi.
Зайздрошчу я табе, мой дзед з сахой,
Як мы, свайго ты не баяўся ценю.

Свой доўгi век пражыў без дактароў,
Больш мудра i надзейна лёс размераў.
Такiх, як мы, ты не сустрэў «звяроў» —
Нi стронцыя, нi цэзiя, нi бэраў.

Не чуў ты, мой дзядуля, пра кюры,
Як кажуць, не панюхаў гама-фону.
Цi ж мог ты ведаць, скуль тыя «звяры»?..
А я iду з Лагойшчыны — у зону.
Iду адзiн, прабач i ты, чытач,

Да чорта ў зубы, бо няма там Бога.
Там будзе жудасна, там енк і плач,
Там небяспечна для ўсяго жывога.

* * *

Ад смакацішчы слінак повен рот,
А тут яшчэ шчыкоча нос жывіца.
Праз столькі намаганняў, столькі год
Даў Бог у новы дом перасяліцца.
І двор прыбралі, выграблі смяццё,
Кіпіць у печы, смажыцца аж зранку,
Бо пачынаюць новае жыццё —
Як не сабраць суседзяў на гулянку?
Аж ломіцца ад рознай стравы стол.
І не галодны мог бы падзівіцца.
Якія агуркі! Які засол!
І кумпячок, і нават паляндвіца.
Заквашана капуста ў качанах
І крышаная побач — калі ласка!
Падсмажанае сала — на блінах,
А на патэльні аж пішчыць каўбаска.
Гатова ўсё, хай госцікі ідуць,
З людзьмі патрэбна й радасцю дзяліцца.
А бульбачку пад парай пададуць,
Яна стаіць за засланкай, дыміцца.
Прабачце, даражэнькія мае,
Цікава вам — а ці ж гарэлка будзе?
А як жа абысціся без яе?
Хто ж гэта хоча жыць не так, як людзі?
Апісваў бы я гэты стол далей,
Бо выглядае ён і больш багата,
Ды гаспадар памкнуўся да дзвярэй,

«Карагод»

Пачуўшы голас Бізуна Кандрата.
Кандрат, хоць у гадах, а быў жывы
І жвавы, як агеньчык папяроскі.
А звалі яго проста — Канцавы,
Бо жыў ён у канцы, аж з краю вёскі.
Кандрат жа пра сябе даў знаць з сяней:
— Ўваходзіны і гэты стол аж сніцца.
Дай, думаю сабе, пайду раней,
Да добрай чаркі не дай Бог спазніцца.
Віншую вас! — раскланяўся Кандрат,—
Цябе, Сцяпанка, і цябе, Антося!
Каб вы былі здаровы, так я рад,
Каб вам тут і жылося, і вялося!
... Кандрат адзін застаўся. У жыцці
Адзін пад старасць нехта застаецца.
Яму раней і рупіла прыйсці —
Сярод людзей хто хочаш засмяецца.
За ім Кастусь ступіў цераз парог
З сваёю жонкай Лідай, як калодай:
— Жывіце, даражэнькія, дальбог,
З грашыма меней, а найбольш — са згодай!
Прыйшоў Іван, сусед — рукой падаць,
Уперад жонку прапусціўшы — Гэльку.
І кожны, ледзь закончыць віншаваць,
З кішэні важна дастае бутэльку.
З гасцямі й падарункі тут як тут —
Хто ка́пу, хто карніз, хто табурэтку.
Васіль ікону пачапіў на кут: —
— Жывіце з мірам! Будзе Бог за сведку!..
Дом будавалі ўсе — хто чым памог.
І тут амаль усе аднавяскоўцы.
Адзін без аднаго — ні за парог,
Адзін з адным — як у ахапцы дроўцы.
Падняўся гоман, смех не без прычын —

Узрушыліся ад яды-спакусы.
І ад бутэлек розных у мужчын
Ужо даўно, відаць, свярбелі вусы.
Антося да Сцяпана падышла:
— Кінь размаўляць! Каго накорміць казка?
Людцы́, суседзі, просім да стала!
Частуйцеся, сядайце, калі ласка! —
Ніхто не стаў чакаць, каб лішні раз
За стол прасілі, ды і селі шпарка
Бліжэй да чаркі, скваркі і каўбас,
І слова папрасіў сусед Захарка:
— Я свой кілішак за гаспадароў
Напоўніў да краёў, пакуль лілося.
І ты, сусед Сцяпанка, будзь здароў!
Ніколі не хварэй і ты, Антося!
Такі, мае суседзечкі, і сказ,
Кароценькі, як у зубах акурак.
Я рад за вашых дзетак і за вас,
Што гэты дом — жыцця-быцця падмурак! —
Кульнулі ўсе з прыцмокам, нібы мёд,
Занюхаўшы спярша кавалкам хлеба.
Затым пайшла й закуска хутка ў ход,
Працуеш добра — і ў ядзе патрэба.
Зноў налілі і слова ўзяў Кандрат,
Замоўклі ўсе, бо гэты нешта жарне.
Ён і цвярозы — нібы аўтамат,
А як пад мухай — быццам малатарня.
— Сцяпанка, асцюкоў табе ў штаны,
Каб ты быў жыў з кабецінай Антосяй!
Вы ў гэтым доме з ёю як паны,
Бог вока затрымаў на вашым лёсе.
Каб мне, Сцяпанка, не мінуць кілы,
Я вам жадаю яшчэ лепшай змены.
У кішэні — грошай, шчасця — у вуглы,

Здароўя вам з Антосяй ва ўсе члены! —
І зноў пачуўся за сталом прыцмок.
— Да дна,— крычыць Сцяпан — бо я пільную! —
І тут прыйшоў пазней за ўсіх Змітрок.
— Штрафную! — закрычалі ўсе.— Штрафную!
Жадаў хто што, працягвалі гуляць,
Ў жыцці такіх выпадкаў не багата.
Сям'я з дзяцьмі змагла на ногі ўстаць,
Ці ж гэта жарт — навюсенькая хата!
Жанчынкі раптам ціха пачалі
Свайго юнацтва песню, зацягнулі.
Мужчыны падхапілі, як маглі,
Бо як гэта, парткі — ды без кашулі?

— Не садзіся, сонейка,
Ды за хмару чорную.
Не хавайся, лецейка,
За зіму халодную.

Не рабіся, долечка,
Сумнаю, няшчаснаю,
Хай надыдзе ранічка,
Хай жыццё вяртаецца...

Паслухай, сэрца, песню, памаўчы —
Адну з жалобных самых калыханак...
Гулялі людзі, позна, да начы,
Для іх ніколі не наступіць ранак.

* * *

І дзень прайшоў, і два пасля гасцей,
На месца ўсё пастаўлена, прыбрана.
Раз вечарам, паклаўшы спаць дзяцей,
Звярнулася Антося да Сцяпана:

— Сцяпаначка, чым сэрца загаіць?
Пра станцыю я чула...
— Пра якую?
— Пра тую, што ў Чарнобылі стаіць,
Пра гэту скулу, Сцёпачка, талкую.
— Дурніца ты! — не вытрымаў Сцяпан.—
Яна ж ад нас за дваццаць вёрст — далёка!
І радыё маўчыць — ці ж гэта зман?
Ото ўжо з вамі, бабамі, марока.
— А хто іх зразумее там, чарцей? —
Працягвала Антося хвалявацца.—
Сцяпанка, я баюся за дзяцей...
— Пакінь, Антося, будзем спадзявацца...
Не вер ты плёткам, нос вышэй трымай,
Каму гэта дурыць людзей цікава?
Учора святкавалі Першамай —
Ці ж дапусціла б да таго дзяржава? —
Так і рашылі — жыць як і жылі,
Дасць Божачка — і сціхнуць байкі-плёткі,
Хоць скінуць камень з сэрца не змаглі,
Хоць ім душу, як кажуць, дзёрлі коткі.

* * *

Мікола адслужыў як мае быць,
Сумленна, чэсна два гадкі адбухаў.
І спецыяльнасць там паспеў набыць,
Таму цяпер патыліцу не чухаў.
Ды і калгас рукам працоўным рад,
А тут механізатар — гэта ж шышка.
Шафёр у вёсцы, як сказаў Кандрат,
Патрэбен так, як для заціркі лыжка...

Ляцелі куры з каляін кулём,
Дзяўчаты чырванелі, нібы ружы,
Як бачылі Міколу за рулём,
Калі ён з форсам пралятаў праз лужы.
І ён усіх іх бачыў — не аслеп,
Толькі адну з іх сэрца заўважала,
А як заўважыць — тахкае, як цэп,
Баліць, пячэ і ные, як ад джала.
Прычаравала хлопца, хоць крычы.
І ён, завершыць ледзь сваю работу,
Надзене, наваксуе храмачы,
Прычапурыцца і стаіць ля плота.
Жаніх, сказаць папраўдзе, хоць куды,
Прыгожы, не разбэшчаны, вясёлы.
Дый дваццаць два гадочкі — малады!
А, вунь ідзе яго Алеся з школы.
Яна працуе ў школе першы год
Пасля сваёй вучобы — інстытута...
Убачыла Міколу ля варот,
Зачырванела, як у полі рута.
— Алеся, прывітанне! Як жывеш?
— Я? Я жыву — нічога... Прывітанне!
А сам, Мікола, ты куды ідзеш? —
Дый больш пачырванела ад пытання,
Бо ведала — чакае ён яе,
Даўно ўжо гэта не было сакрэтам.
Калі любоў гняздочка ў сэрцы ўе,
Не будзе пуставаць гняздочка гэта.

* * *

Ледзь гутарку Алеся пачала,
Міжволі дзеці ўскочылі на ногі:
— Паліць касцёр!.. Варыць яду!.. Ура-а!
Ісці ў паход на свята Перамогі!
Паход!.. Ці ж для дзяцінства існуе
Што-небудзь больш жаданае на свеце?
І клас пачуцці выплюхнуў свае.
Алеся ўстала: — Ціха! Ціха, дзеці!
Машына нас да месца давязе,
Дзе йшлі баі — акопы там убачым.
Адтуль, як кажуць, на адной назе
Ў раённы цэнтр праз нейкі час даскачам.
А там жа краязнаўчы ёсць музей,
Наш родны край пазнаць ён дапаможа.
А шлях дамоў — не з дому, больш бліжэй.
Такім вось будзе наша падарожжа...
Ў машыне ехаць — шык, не на кані.
І хутка зніклі вёсачка і школа.
Быў повен кузаў смеху, піскаўні,
А вёз дзяцінства гэта сам Мікола.
Ён вёз не толькі дзетак, а й любоў,
Аб ёй з пяшчотай марыў і бясконца.
Мікола сёння ехаць быў гатоў
Не да акопаў нават, а да сонца.
Нарэшце заспявалі тармазы,
Застаўся шлях, як кажуць, за спіною.
Алеся з кузава спрытней казы
Саскочыла: — Ну, хто хутчэй? За мною!
І зноў дзіцячы смех, як птушак спеў,
Рассыпаўся, расцвіў пад небам мая...
Чаму ж ніхто сказаць ім не хацеў,
Што іх не сонца — цемра абдымае?

Што нельга ім ламаць, паліць галля,
Што нельга піць атручанай вадзіцы,
Што лес — ім вораг, вораг ім зямля,
Што сэрцы ім пранізваюць «часціцы»?
Хто мог сказаць — не ведаў гэта сам,
Хто ведаў гэта — той маўчаў злачынна.
Шчаслівым гэтым, светлым галасам
Няшчасце слала, слала ноч Айчына.

* * *

Сцяпан ад жаху нібы звар'яцеў,
Расхрыстаны, на лоб палезлі вочы,
З калгаснага двара дамоў ляцеў,
Бядзе насустрач і насупраць ночы.
Сабакі вылі мо на ўвесь раён,
Ляцелі людзі спераду і ззаду.
Крычалі нешта — штось крычаў і ён,
Бяспамяцтва прыйшло нібы ад чаду.
Сцяпан у дом ускочыў, як віхор,
А трое дзетак між сабой гуляюць...
Падкінула Антосю: — Хто памёр?
Сцяпанка, што з табою?
— Высяляюць...
— Ды што ты мелеш, чортава трапло?
Куды? Каго? Ты растлумач талкова! —
А ў беднага дыханне заняло,
Адсягацца не можа, мовіць слова.
Нарэшце, як закапала з вачэй,
Сказаў — і быў той сказ яго кароткі:
— Збірай, Антоська, дзетак і хутчэй,

Не плёткі то былі, на жаль, не плёткі...—
Абсела жонка, ногі як зануч
І толькі вочы на яго тарópіць:
— Сцяпанка, пашкадуй, не рэж, не муч! —
Сцяпан ускочыў як шалёны:
— Хопіць!
Сказалі ехаць так, у чым стаім,
Скарынкі хлеба не бяры ў дарогу.
Такое тут багацце — чорт і з ім!
Мо вернемся праз дзень — маліся Богу.
— А што багацце? Гэта ж пот і кроў! —
Ў адказ Антося.— Мне шкада і шклянку.—
Тут меншы сын закуксіўся, зароў:
— А мульцікі глядзець? А калыханку?..
Грузілі на машыну, як цялят,
Бітком, бачком, бо месца не хапала.
— А ты чаго стаіш, браток Кандрат?
Давай сюды — дзе наша не прапала!
— Куды ўжо мне? Да чорта на бліны?
Ён мне і тут праеў усе пячонкі.
Я хутка, асцюкоў і мне ў штаны,
Нагамі ўперад — на пакой да жонкі...

* * *

Як рэшата падкідвае муку,
Так і машына кідала і трэсла.
І думкам цесна, як вадзе ў раўку —
Чаму? За што? Куды жыццё панесла?
Дачушка Ганначка, як матылёк,
І сынка Ясь — з Антосяй аж ад хаты.

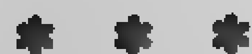
А меншанькі сыночак — Васілёк
З Сцяпанам быў — не адарваць ад таты.
Гэта яго, яго лёс — Васілька,
Ад «калыханкі» адарваў знянацку.
Гэта яго нясе падзей рака,
Не дазваляючы ўзяць нават цацку.
А па дарозе лётаюць, снуюць
Машыны, людзі з клункамі, на конях.
Аж захлынаюцца, а гора п'юць —
Ад жудасці б'е малаткамі ў скронях.
Здавалася Антосі гэта сном —
Машыны, крыкі, людзі, мітусніна.
— Куды ж я еду? У мяне ж свой дом.
І ў ім не пуста, і ў хляўку — скаціна.
Чаму ж нас Бог ад шчасця аддзяліў?
Душа ад гора поўная, як вочка...
І раптам Яська ў сэрца болю ўліў:
— Ой, мамачка, я ж не спусціў Пушочка!
— Не бойся, Яська, будзе жыць Пушок,
Ён нашу хатку там пільнуе недзе.
Там ля яго стаіць з ядой гаршчок,
Дый хутка Яська да Пушка прыедзе...—
Прыйшло, паўстала гора на ўвесь рост
І не саступіць шчасцейку дарогі.
Як той казаў — усё кату пад хвост,
Ўсё чорту лысаму, усё пад ногі.
Ўваходзіны прыпомніў і Сцяпан,
Кандратава «жылося і вялося».
Мінулае закрыў туман-дурман —
Ці ты было, жыццё?
Ці падалося?

«Дзяцінства сцежкі»

* * *

Мікола бачыў кожны дзень жуду,
Людзей вывозіў, як казалі, з зоны.
Вазіў людскую горкую бяду,
Дабіўся сам да ручкі,
стаў зялёны.
Туды-сюды, як той чаўнок, гайсаў,
За ноч гадзіну-дзве спаў у кабіне.
Як воўк шалёны, лёс людзей кусаў —
Ўсё чалавек у горы кіне-рыне.
Кідалі ўсё — абжытыя вуглы,
Дзе хлеба пах і цёплыя калыскі.
Вясёлыя й жалобныя сталы,
Абноўкі, шыла-мыла, лыжкі-міскі.
І сэрцы адрывалі ад зямлі,
Як пупавіну,
з болем і крывёю,
Дзе прыжыліся некалі, раслі,
Каб даць жыццё — як продкі,
стаць зямлёю.
Мікола ў горы, лямантце, журбе
Быў кожны дзень, як кажуць, аж па горла.
Хто ж гэта будзе шкадаваць сябе,
Калі бяда пад сэрца нож падпёрла?
Нібы жыццё паклаў ён на далонь,
Нібы ў люстэрка паглядзеў крывое.
Жывое сэрца кіньце на агонь,
Яно збаліцца, бо яно — жывое.

Ўставала сонца цяжка з-за зямлі,
Як быццам нехаця, як не даспала.
І па гатовай да сяўбы раллі,
І па палях гулялі промні вяла.
І, як ніколі, цяжка ўстаў Кандрат,
Нібы яго адлупцавалі палкай.
Адзін застаўся — гэта думка-яд
Пякла пад сэрцам, як агнём запалка.
— Во гора, асцюкоў яму ў штаны!
Адкуль яно? — і плюнуў на падлогу.—
Хоць бы старая вылезла з труны,
Каго ж яшчэ чакаць на дапамогу?
Ішоў Кандрат, ішоў з канца ў канец,
Атручаную долю нёс праз сілу.
Ледзь ногі сунуў, нібы ў іх свінец —
Ці то праз вёску йшоў, ці праз магілу?
Ішоў Кандрат ля вымерлых двароў,
І думкі ліплі, нібы павуціна...
Сабакі вылі без гаспадароў,
Ў хлявах крычала змучана скаціна.

Антося прыціскала вузялок —
Кавалак сальца, яйкі тры пры сале.
Там, за дзвярыма дзесьці,— Васілёк,
Быў ціхі час, да хворых не пускалі.
Антося пачарнела, знемагла,
Панікла, звяла, як трава ў пракосе.
Адна бяда другую ўслед вяла

Па сэрцы, па жыцці яе, па лёсе.
Антося тут ужо не першы раз,
Ляціць сюды праз дзень, праз два дзянёчкі,
Бо бачыць — Васілёк стаў жоўты, згас,
Напоўніліся сумам яго вочкі.
Яна з апошняй сілы цягне воз,
Нагружаны бядой-нудой, пакутай,
І новым словам жудасным — лейкоз,
Які для Васілёчка стаў атрутай.
А думка б'ецца: — Будзе, будзе жыць!
А губы самі шэпчуць: — Гора, гора...
Чакае сэрца беднае, дрыжыць,
Што прычакае? Сына? Прыгавора?

* * *

А дзе ж людцы гаротныя жылі?
Чаму я вёску не назваў? Навошта!
Хіба іх мала сёння на зямлі?
Ды і да мёртвых не даходзіць пошта.
І сёння выбух жудасна бліпичыць
Мільёнамі слязінак, як і ўчора.
На Гомельшчыне гора не злічыць,
Не менш на Магілёўшчыне ёсць гора.
Дый Украіна, й руская зямля
Згубілі лік сваім ахвярам, стратам.
Вось што ў руках «бяскрыўднага» Крамля
Навырабляў «бяскрыўдны» мірны атам.
І ад пустых двароў, дамоў-калек
Тугой-журбой накрыўся край мой родны,
Бо мёртвы дом — што мёртвы чалавек,
Маўклівы, непрыветлівы, халодны.

Убачыш мёртвы дом — і стыне кроў,
Бо ў ім не будуць нараджацца дзеці,
А працавітых гэтых жыхароў
Параскідала гора па ўсім свеце.
Я сэрцам сам да тых людзей прырос,
Я з імі тут дзяліў і смех, і слёзы.
Няхай бы мой адзін — адзін мой лёс
Прыняў усе чарнобыльскія дозы.
Дык не — зляглі Алесіны гады́,
Як быццам ад атручанага зелля.
Цяпер ужо надоўга, назаўжды
Халодны дол адклаў яе вяселле.
І сам Мікола занядужаў, злёг,
Хрыпіць, крывёй плюецца — ліквідатар.
Ці дапаможа вычухацца Бог?
Страшэнная хваробішча — не катар.
Знайшлі хваробы і Алесін клас,
Прынеслі горачка, жыццю пагрозы.
Дзіцячы смех, нібы агеньчык, згас,
Ператварыўся назаўсёды ў слёзы.
У смерці сёння стаў дзіцячы твар,
Дзяцінства мусіць у зямельку легчы.
Чаму ж мы гэтых жудасных ахвяр
Не ратавалі, не маглі пазбегчы?
Вось так! Жыві, маніся — трасца ў бок!
Жыццё — ніцінка, зразумеў цяпер я.
Чакаў яечка — курку з'еў шашок,
Як кажуць, нават не пакінуў пер'я...
Адкуль прыйшоў — вяртаюся туды,
Дзе дзед хадзіў мой па Лагойскім лесе.
Бывай, Мікола! Вырвіся з бяды!
І пухам будзь, зямелечка, Алесі.
Бывай, Сцяпан, трымайся, сцяўшы рот,
Мацуйся, хоць душа твая галосе.

Пасеў быў добры — дрэнны умалот...
Здароўя табе з дзеткамі, Антося.
А што сказаць Кандрату? Дзе ўзяць слоў?
Старое сэрца на кускі парвана.
Ён боль душы прыносіць зноў і зноў
На могілкі, дзе жонка пахавана.
Я заблукаў да вашага агню
Не пачасаць язык аб дамавіны.
Я гора ваша жудаснае сню
З той першай, з непапраўнай той хвіліны.
Я так хацеў вас падтрымаць, людцы́,
Пад ваш цяжар і боль плячо падставіць,
Каб перасталі на душы рубцы
Хоць не зусім балець — хаця б крывавіць...

* * *

Вяртаюся сюды, дзе пачынаў
Пісаць сваю паэму — споведзь гэту.
Тут чалавеча так не застагнаў,
Каб ад гарачых слёз не бачыць свету.

Ён сее хлеб і есць лясоў дары,
Начхаў на бэры, на кюры і дозы.
Але пацiху мруць гаспадары.
І ўсё — шчытападобная залоза...

Лагойшчына! Зямля маіх бацькоў!
Стаю перад табой, як сын, схілёна.
Хоць хворая і ты з усіх бакоў,
І тут свая чарнобыльская зона.

Карпілаўка, Дзяніскі, Калачы,
І кінутыя Жабічы, і Дашкі...
Тытунь, гарэлка — вось і ўсе ўрачы
Ад гэтай радыяцыі, лічы,
Жыцця, як той казаў, на дзве зацяжкі.

Затое ліхаманкавых падзей
На кожнага — пад неба, як званіца...
Жыві, надзея! Не кідай людзей!
Жыві, зямля! Жыві, жыцця крыніца!

ЛЮСТЭРКА ЛЁСУ

ЛЮСТЭРКА ЛЁСУ

*Светлай памяці
мамы і таты
прысвячаю*

Я ПОЗНА ЗРАЗУМЕЎ

Мае бацькі... Ці хопіць слоў і фарбаў,
Душы балючай самых светлых скарбаў,
Ці дапаможа сэрца, пачуццё
Мне расказаць пра вашае жыццё
Пасля таго, як вы сышлі ў магілу?
Баюся, што мне гэта не пад сілу.
Я позна зразумеў, як вас не стала.
Казалі многа вы — я слухаў мала,
Адгаманіў той непаўторны час,
Ды вось цяпер не запытацца ў вас,
Не можаце вы мне дапамагчы,
Вас не сустрэць, хоць плач ці хоць крычы,
Не дачакацца слова ці паўслова,
Мне не аблашчыць сэрца ваша мова.
І вось пішу, нягледзячы на тое,
Пішу пра вас — пра самае святое.

РУБЕЖ

Рубеж, Рубеж — прыгожы хутарочак,
Зірнуць бы на цябе адзін разочак,
Калі стаялі тут чатыры хаткі,
Цякло жыццё без хітрыкаў і звадкі.

Тут людзі працавалі, святкавалі,
Хвалілі Бога, плакалі, спявалі,
Насілі ў сэрцы мары і надзеі
Сабе — паны, сабе — і дабрадзеі.
Як той казаў, па-людску жыць хацелі
І абрасталі скарбам, багацелі.
У кожнай гаспадарцы — тры кароўкі,
Ды тры цяляткі побач на вяроўцы,
Свіней не менш, яшчэ і парасяткі,
Таму са скваркай еліся аладкі,
Таму і тваражок абжыў кліночак,
Ды масельца жаўцела, як жаўточак.
І конік свой, калёсы ды атосы,
Не кажучы пра граблі і пра косы,
Што так у працы чыняць дапамогу —
Усё сваё прыдбалі, дзякуй Богу.
Але між тым галоўнае не гэта,
Ёсць у сялян адна спрадвеку мэта —
Свая зямліца, тут жыцця вытокі,
Ды мелі ў Рубяжы свае валокі.
На іх і лес, і паша, і вадзіца
Крынічная, што піць і не напіцца,
Свае загоны, здобраныя гноем,
Ды яблынькі свае і пчаліным роем.
Хапала дабрабыту. тут з запасам,
Мацнеў Рубеж, як дуб мацнее з часам,
Стаяў на маляўнічым ён узгорку,
Таму заўсёды чулі тут гаворку
З суседніх вёсак, ледзь яны прачнуцца,
Да іх кіёчкам можна дацягнуцца —
Харужанцы, і Жукаўка, і Буды.
А вечарам ляцелі адусюды
У Рубяжок дзяўчынкавыя спевы —
І слухалі іх людзі, неба, дрэвы...

У гэтым Рубяжы стаяла хата,
Дзе жыў мой дзед і нарадзіўся тата.
Няхай без нас жыццё ён сустракае,
Бо нас другое месца ўжо чакае.

КАРПІЛАЎКА

Ад Рубяжа якія дзве вярсціны
Такія ж незвычайныя мясціны.
І лес шуміць ласкава, задуменна,
І на лугах трава вышэй калена,
Крынічныя рачулкі віхляюць,
Дзве стронгі асцярожныя гуляюць.
І як ні крадзься — мільгануць, як цені,
Пад бераг віславухі, пад карэнні.
У ранічкі агнём палаюць шчокі,
Прыходзіць дзень блакітны, яснавокі,
А вечар як апусціцца між дрэваў,
Аглухнуць можна ад птушыных спеваў.
А ноччу спіш адну, можа, хвілінку,
Бо салаўі спяваюць безупынку,
Ды так спяваюць, што гады хаваеш,
І маладосць, і шчасце адчуваеш.
Я нездарма сюды пазваў у госці,
Другой такой не знойдзеш прыгажосці.
Тут і зіма не адстае ад лета,
Не я адзін ужо заўважыў гэта.
Сустрэну — калі ласка, прыязджайце,
Калі зманіў, манюкам называйце.
Тут і сягоння светла і прыгожа,
А як было калісьці, мой ты Божа,
Ні дач табе, ні хіміі, ні бруду,
Ні гэтага чарнобыльскага жуду.

«Дарогі на Лысую Гару»

Хоць для жыцця былі цяжэй умовы,
Але жылі да старасці здаровы.
Тут вёсачку трымалі часу хвалі,
Карпілаўкаю тую вёску звалі.
Двароў не густа, мо які дзесятак,
Дый тыя хаты абмінуў дастатак.
Тут елі хлеб буйным паліты потам,
Прыходзілася гараваць беднотам.
За поўнач клаліся, устаўшы рана,
Ці ж гэта жарты — працаваць на пана?
Яго фальварак быў на ўскраі вёскі,
Надворныя будынкі, як прысоскі,
Фальварак гэты важны абляпілі.
Тут смачна елі, хоць і менш рабілі.
Сюды не смеў і ткнуцца нос мужыцкі,
Бо як-ніяк, а жыў тут пан Лявіцкі.
І кожнаму было відаць здалёку,
Што вёску іх падпёр з другога боку,
Дзе пралягаў якраз гасцінец мінскі,
Другі суседзе — пане Кабылінскі.
Карпілаўскія сціснуліся хаты
Паміж паноў, як у палон узяты.
У лес ані нагой, то — заракана.
Грыбы растуць і ягады для пана.
Ды ён згніе той грыб, зусім счарвее,
Але яго падняць ніхто не смее.
А пападзецца хто, барані Божа,
Нішто ўжо і ніхто не дапаможа.
Зграбуць грыбы і адбяруць карзіну,
Ды і ніжэй сагнеш у пана спіну.
Вось так тут і жылося між панамі.
І тут даў Божа нарадзіцца маме.
І для яе жыццё было пачата
У той жа год, як нарадзіўся тата.

МАЯ МАТУЛЯ

Мая матуля — як гучыць прыгожа.
Цябе заўважыў і адзначыў Божа,
Сцярог ён доўга твайго лёсу зорку
І даў таленавітую гаворку.
Гаворкай захапляла ты імгненна,
Хоць і была бадай што непісьменна.
Была ты весялуха і, канешне,
Усім на зайздрасць, прыгажуня знешне,
Ты не губляла прыгажоскі ў працы —
Касіла, жала, прыбірала ў хатцы.
Ты столькі за жыццё перарабіла,
Што гэтай працы б на пяцёх хапіла.
Не села днём, недасыпала ночы,
Пакуль свае не зачыніла вочы.
І скончылася Боская адзнака,
Ды і за гэта Госпаду падзяка.
Я потым у яго не раз пытаўся,
Навошта лёс цяжкі табе дастаўся?
За што табе на ўсё жыццё пакуты?
Хіба зрабіла дрэннае каму ты?
Цягнула свой хамут у брудзе й поце,
Каб скончыць век у цемры і бядноце...
Цябе жахнуў аднойчы сказ кароткі:
— Ну, Зоська, дык збірайся ў заработкі,
У хаце едакоў занадта многа,
Ды і твая згадзіцца дапамога,—
Казаў так бацька коратка і важка.
Маўчала маці, уздыхнула цяжка,
Бо ты, як мыш, забілася ў куточак —
Табе ж дзевяты йшоў тады гадочак.
Які з цябе работнік, смеху варта,
Ды толькі з беднатой дурныя жарты.

Ні блізкі свет чакаў цябе, ні дальні,
Прыладкаваць дамовіліся ў Пральні.
Туды вяла праз лес дарога-стужка,
У Пральні той была патрэбна служка.
Ты плакала — была таму прычына:
Тут вымыць посуд ты была павінна,
Падмесці двор і павыполваць грады,
Ды і другім паслугам будуць рады —
Прыбраць у хаце, выскрабці падлогу.
Гаспадары ж цябе за дапамогу
Карміць паабяцалі да ікоткі —
Такія вось твае і заработкі...
— У Пральні я, як плотачка на вудзе,
Чужое месца і чужыя людзі.
Сяннік, як пух, а спіш, як на жалезе,
Хоць смачная, а ў рот яда не лезе.
Ды лепей голад хай духі падцягне,
Чым жыць сярод чужых, як у той багне,—
Такія думкі змучылі дзяўчынку.
І вось аднойчы, выбраўшы хвілінку,
Праз лес дзіця малое падалося,
І збегла ад сваёй пасады Зося.

СУСТРЭЧА

Сталелі хлопцы і раслі дзяўчынкі,
Рабілі па нядзелях вечарынкі.
Хапала жартаў, смеху, весялосці,
Бо ўсе насумаваліся пры посце
Ды так давалі полечку ў нядзельку,
З прыстукам і падскокам, аж пад бэльку.
Ды пацяшаліся і кракавякам,

І «Рэчаньку» выконвалі са смакам,
Любілі падыспань, кадрылю потым,
Аж abліваліся гарачым потам.
А як закажуць гарманісту «Ночку»,
Ніводнага не знойдзеш у куточку.
Хлапец дзяўчыну так павольна водзіць,
Нібы ён з ёю пад вянец падходзіць.
А як гучэлі розныя факстроты,
Ва ўсе бакі давалі дыхту боты
Ды чаравікі з імі білі ў дошкі
І мільгацелі стройненькія ножкі.
Яшчэ пра вальс сказаць асобна трэба,
Каб уявіць яго — зірніце ў неба —
У акіян блакітны і высокі,
Дзе праплываюць лёгкія аблокі.
Плывуць, плывуць павольна, бесклапотна,
Як гэта моладзь круціцца ахвотна,
Бо перад ёю дзён цікавых — мора,
А маладосць не думае пра гора.
На кожным сёння лепшае адзенне,
А як танцуюць важна — заглядзенне!
Рука ў руцэ, адна рука на стане,
На галаве нібы вада ў стакане.
Хлапец да дзеўкі блізка не імкнецца,
Каленам да калена не даткнецца,
На ёй, як на паркане, не павісне,
Ды, можа, й хоча, але не прыцісне.
Адкуль такая стрыманасць, натура?
Ды тут даўно сядзіць «пракуратура» —
Без запрашэння, гуртам, без прывабы
Мясцовыя сядзяць на лавах бабы.
Усё падмеціць гэты люд шчарбаты:
— Вунь гэны дык танцуе як гарбаты,
А тая, як мядзведзь, віхляе задам,

А той як штык глянуў перад парадам.
А стан у гэтай роўны, як у ступы,
А той надзьмуўся, нібы вош на крупы,
А гэны высах, нібы грыб у печы,
А той чырвоны, як клаповы плечы.
Не так глядзяць, не тое апранулі,
А той зусім смярдзіць пасля цыбулі.
(Ўсё не па густу ім, усё благое.)
— Ці ж так было даўней? Было другое...
І хоць зусім ім сон сціскае вочы,
Сядзяць, як совы, да сканчэння ночы,
Няўжо і мы, як толькі пастарэем,
Як гэтыя бабулі, паздурэем?
Былі між танцаў і благія ўчынкі,
Але без бойкі што за вечарынкі?
Хлапцы, вядома ж гэта, як нап'юцца,
Становяцца дурнымі і паб'юцца.
Ды каб мясіліся за маладуху,
А то як вып'юць гэтую сівуху,
Дык проста так, за мех пусты паб'юцца,
А потым самі і з сябе смяюцца,
Што, як сябры, пілі пазавуголлем,
Ды раптам паўзбройваліся коллем.
Канец нарэшце танцам надыходзіць.
Дый сонейка над лесам узыходзіць.
Па вёсках разыходзяцца гулякі —
Дзяўчаты-кветкі, хлопцы-забіякі.
Галоўная чакае закавыка —
Ды хто ж гэта такі ігрэц-музыка,
Што так выводзіў складна, мілагучна,
І так мяхі заламваў спрытна, зручна?
Вось тут гамонкі толькі і пачатак,
Бо гарманіст — цукерка для дзяўчатак,
Аб ім у кожнай патаемна мара,

«Вялікае поле»

Для прыгажунь любых ён быў бы пара.
Па-першае, што ён прыгожы, статны,
Дый музыканцік, як відаць, выдатны.
Быў ветлівы і сціплы, па-другое,
Нідзе не чулі пра яго благое.
Піў чарку, ды ніколі не ўпіваўся
І з хлопцамі за грудзі не цягаўся.
Дый ведалі, што ён жаніх багаты,
Адзін сынок расце у мамы й таты.
Свая зямля і сад свой ля хаціны,
Ў хлявах, казалі, не злічыць скаціны.
І сніўся той куток дзівосны краем,
Дзяўчатам наш Рубеж здаваўся раем.
Стаць гаспадыняй там — было б то святам,
Ды заадно і ўцерці нос дзяўчатам.
Якое б тут шапнуць яму закляцце,
Каб ён прывёў на гэтае багацце?
Так цешыліся дзеўкі ў думках недзе,
Але даўно па-свойму думаў Федзя.
Як цемру гоніць сонечнае ранне,
Так і цяпер перамагло каханне,
Бо юнака, як зорачкі дзве ўночы,
Даўно цягнулі чараўніцы-вочы
Дзяўчыны-мары, чые словы з перцу,
Што хоць пякуць, але патрэбны сэрцу.
А нам яе ўжо ведаць давялося,
Дык то ж яна — карпілаўская Зося.

КАРОТКАЕ ШЧАСЦЕ

Баліць душа, Рубеж праведаць рупіць,
Дый ваша хай нага са мною ступіць
Туды, куды аднойчы ўжо ступала,

Бо жыць тут людзям засталося мала.
Але Рубеж не ведае пра гэта,
Квітнее ён, як сонечнае лета,
Здаецца, больш прыветна выглядае.
Жыве ў ім гаспадынька маладая.
Гарыць, кіпіць вакол яе работа,
Запал у кожным руху і ахвота.
Не пазычаць здагадлівасці Зосе,
Няма калі цяпер пароцца ў носе,
Варон не лічыш пад свякроўскім вокам,
Да цемры робіш летучы, з падскокам.
Гадзіла як магла, нявесткай стаўшы,
Была цішэй вадзіцы, зубы сцяўшы.
Тут лёс яе не гладзіў па галоўцы,
Замок вісеў тут нават на кладоўцы.
(Такія тут спрадвек былі парадкі.)
Стаялі там са смачным салам кадкі,
Каўбасы, а ля іх — кумпяк вяндлёны
І малако, і масла, ды... замкнёны,
А ключык у кішэні быў у свёкра.
— А каб яму заўсёды было мокра,
Няхай мароз грызе яго на печы.
Як ён трасецца над ядой, скупеча! —
Такія думкі мела наша Зося,
Ды свёкру іх чытаць не давялося.
А свёкар, і напраўду, ведаў справу,
Загадваў ён варыць якую страву,
Стаяў, як у аптэцы, у кладоўцы,—
Гуляйце, як цялятка на вяроўцы.
А Зоська ж усміхалася сардэчна:
— Не жыць жа свёкру са свякрухай вечна,
Як не пражыць жыццё ў адным кафтане,
А з Федзем наш калісьці час настане,—
Так разважала, хрысцячыся спешна,

Бо мець такія думкі вельмі грэшна.
А як сябе паводзіла свякруха?
Яна маўчала, як у цемры муха.
Цягнулася, як пуга за сахою,
Зрабілася як флюгер над страхою —
Куды павее вецер нечакана,
Туды і ён крутнецца паслухмяна.
Магла глядзець у рот маўкліва мужу,
Пайшла ў замужжа — нібы села ў лужу.
Тут свёкар правіў балем відавочна.
Ды не бывае ж у жыцці ўсё змрочна,—
Спякотай, сушшу, а жывуць карэнні,
І паміж хмар да нас ляцяць праменні.
Былі і тут шчаслівыя гадзіны,
А ўжо як падыходзілі радзіны,
Тады стаяла мітусніна ў хаце,
Бо хто ж гэта не будзе рад дзіцяці?
Ды Зоську абступалі чарадою,
Ды свёкар сам падносіў сырадою.
І частавалі павітуху-бабку.
А маладыя і не спалі ў шапку,
Раслі тут дзеткі, як грыбы ў радочак,
І так, каб не зманіць вам, праз гадочак.
Бывала, і шыбчэй давалі ходу —
І прыбывала ў Рубяжы народу.
Ці так яны рабілі што, ці гэтак,
Але даў Божа ім аж восем дзетак.
Хай шчасцейка да іх ідзе і едзе...
А як наш малады? Што робіць Федзя?
Якую ён цяпер іграе ролю?
Нажыўшы жонку, ці згубіў ён волю?
Куды там! Не спынілі яго змены,
Як не трымалі родныя і сцены.
Не раз ён зведаў момант урачысты,

Бо нарасхоп у вёсках гарманісты.
І ўся радня такога шанавала,
А Зося не сварылася, трывала,
Хоць гаварыла часта, боль схаваўшы:
— Ляціш ты з дому, галаву задраўшы,
І граеш на вяселлях, вечарынках.
Калі надыдуць на цябе супынкі?
Ці ж бедныя, не маем мы зямліцу?
Ці зубы ўжо паклалі на паліцу?
А мне ад працы можна й удавіцца,
Сяджу з дзяцьмі адна, як удавіца,—
Як пацеры, сказала адным духам,
А Хвёдар слухаў, ды не вёў і вухам.
Не, ён не жыў як наравісты конік,
Як жонку ён сваю, любіў гармонік,
І так, як жонцы, аддаваўся музе,
Быў лепшы гарманіст ва ўсёй акрузе.
Ён граў, нібы пад ногі сыпаў жару —
Прымала моўчкі жонка гэту кару,
Дастаўшы з сэрца адзіноты жала,
Ды і сама з сабою разважала:
— Ды тонню хай ідзе яго ігрышча,
Няхай сабе ён лётае і свішча.
Ці з'есць яго там хто, ці пакусае,
Няхай сабе, задраўшы хвост, гайсае.
Заўсёды цэлы нос — ні забіяка,
Ні п'яніца, ні бабнік, ні гуляка.
І грошы лёгка так яму даюцца,
У жонак у другіх і п'юць, і б'юцца,—
Ды так і варушыла думак копы...
А побач з Рубяжом былі Акопы.
Бывала, там на свята выпрашалі
Ды Федзю паіграць і запрашалі.
А запрашаў яго не хто папала,

А сам, ужо вядомы ўсім, Купала.
Штогод ён тут адпачываў у маці,
Быў на людзях, не зашываўся ў хаце,
Любіў свае знаёмыя сцяжынкі,
Ды пагуляць дакопкі ці дажынкі.
І не трымаў душы ён на засовах.
Таму і ведаў жыхароў мясцовых,
Ды з імі, нібы з роўняй, сустракаўся —
Вось так ён з Федзем некалі пазнаўся.
Сустрэч цікавых з песняром хапала,
У Федзі й на вяселлі быў Купала.
Таксама гэта памятала Зося,
І пацяплела ў сэрцы, уляглося.

НОВЫЯ ПАРАДКІ

Ад Бога мы прыйшлі ды йдзем да Бога,
Бо вечнага ў жыцці няма нічога.
Як да жыцця ні прагні, ні чапляйся,
А ў гэтую дарогу ўсё ж збірайся.
Калі ўжо выссаў свайго лёсу вымя,
Тады цябе сустрэне Бог і прыме.
Нікому ў гэтым не было адказу,
Ніхто не адкупіўся ані разу.
Ну, а калі ўсяму канец бывае,
Дык і Рубеж сваё ўжо аджывае.
Не думайце, што тут павымíралі,
Тут гаспадаркі сілу набíралі,
Ды карані пускалі ў глыб зямліцы,
Сякеры грукацелі, як грамніцы.
А каб сказаць панятліва і шчыра —
Сталелі дзеткі — хуценька і ў вырай.

Таму і ладкавалі тут гняздочкі,
Сямейкам новым ладзілі куточкі.
Бярвенцы падбіралі як званочак,
Сякерка іх часала як станочак —
Раўнютка, спрытна, хуценька і гладка,
Любілі працу тут, а мой ты братка.
Вакол акон рабілі выкрунтасы.
Гэта цяпер на працы менцяць лясы,
Ды на гадзіннік толькі паглядаюць,
Без мазалёў жыццё пражыць жадаюць.
Калісьці на уласнай гаспадарцы
Мужык і жонка нібы коні ў працы
Ды дзеці ў кожнай працы як падпоркі,
А пра калгас тут не было гаворкі.
Ды толькі горб відаць і з-пад кашулі,
І ў мёдзе дзёгаць хуценька адчулі.
Як бура ломіць дрэвы без аглядкі,
Сюды ўляцелі новыя парадкі.
Спярша павыграбалі ўсю скаціну,
А потым разабралі і хаціну.
Забралі лес, зямлю, калёсы, сані
І ўсе прылады, і прыстасаванні.
Усё, што людзі нажывалі кроўна,
Пайшло ў калгас рашуча і раптоўна.
Стоць галавой ляціць твая работа,
Нібы ў якую яму ці балота.
І лёс скруцілі, нібы перавясла,
І шчасце дагарэла і пагасла.
І дзе шукаць ад горачка ратунку,
Калі ў руках усё багацце — клункі?
Павезлі з хутароў усіх у вёскі,
І толькі лямант чуўся і галоскі.
Не стала хат у Рубяжы і сада,
Ўсё парашыла новая улада.

Ды так яна па-свойму парашыла,
Што чалавеча голы стаў, як шыла.
А розум засцілалі, як туманам,
Крычэлі на ўвесь свет: — Зямлю — сялянам!
А самі абабралі ўсіх да крошкі,
Цяпер і на труну не знойдзеш дошкі.
Затое йшлі цяпер на лапці лозы.
А Федзю з Зосяй, гэта ж смех праз слёзы,
Лагодна прытуліў і даў прыпынак
Лявіцкага разграблены будынак.
Бацькі ж старыя, гледзячы на мукі,
Не вытрымалі і злажылі рукі.
А сам кудысьці збег Лявіцкі, згінуў,
Што змог узяў, астатняе — пакінуў.
У гэты вось будынак-сіраціну
Людзей панапіхалі, як скаціну.
Цяпер было тут цесна нават мухам,
Ды дыхалі затое панскім духам.
З такімі засталіся пірагамі,
Усё скруцілася ўгару нагамі,
А потым у дадатак абвясцілі,
Каб лоб набожна болей не хрысцілі.
Не пойдзе новы час па панскіх торах,
А селянін багаты — гэта вораг.
Тады ты свой, калі галеюць пяты,
Калі сярмяг твой абляпілі латы.
І боўталіся, як камар у квасе,
У гэтай завірусе — у калгасе,
Калгасы абвясціць-то абвясцілі,
А ў іх табе нічога не плацілі,
Ды йшчэ пад горла нож — давай падаткі.
І гнуўся лёс, як каласок ад жаткі.
Ў вачах пагас агеньчык весялосці,
Нястача, голад запрашалі ў госці.

«Карпілаўка»

Таксама ў Зосі кішкі марша гралі,
Вось з Федзем вы свой час і прычакалі.
Хоць свёкар спіць і саступіў нявестцы,
Ды на пустым вы засталіся месцы,
Бо працадні — што мёртваму прыпарка,
Іх не згатуе й лепшая кухарка.
А каб да край-хваробы не скаціцца,
Было патрэбна кідацца, круціцца.
Рабіў мой бацька дзірачкі ў кішэні
І патаемна жыта клаў паўжмені,
А праз штаны ляцела жыта ў боты.
І так улегцы шыбаваў з работы.
Канешне, з зерня сцелька не мяккая,
Затое і кішэнь не вытыркае.
Хоць таго жыта — кот наплакаў — мала,
Але яно сям'ю і ратавала,
Бо маці хоць якую зварыць страўку,
А гэта трывалей, чым есці траўку.
Рызыкаваў мой тата кожным крокам,
Бо жменька гэта магла выйсці бокам.
За каласок ссылалі чалавека —
Гары ты гарам, не жыццё, а здзека...
Заўжды лягчэй у роскашы купацца,
Ды мусіш да ўсяго прыстасавацца,
Бо так ужо зляпілі чалавека,
Без рук, без ног, а ён жыве, калека,
Ды радуецца сонейку і зоркам.
Ці ж нашы зломкі тут? Пра што гаворка?
У іх і спрытнасці як у вавёрак,
І Федзю — сорак, ды і Зосі — сорак.
Ў такім узросце можна і жаніцца,
А смутку-болю трэба супыніцца.
Ляцелі думкі і гады ляцелі,
Тым часам і калгасы багацелі.

І стала Федзю горка ў тым фальварку,
Каб ён адзін, а то сям'я на карку —
Валтузіцца, як конь той зацугляны.
Аб гаспадарцы ён будуе планы:
— Няўжо ж вяроўка вечна будзе рвацца?..
І неўзабаве стаў ён будавацца.
О, як ён рваў, прыйшоўшы з працы, жылы,
Таму дамок узняўся сэрцу мілы,
Такі патрэбны, зграбны і прасторны
Ды ганачак з усходцамі, узорны.
А колькі трэба лаў і табурэтак?
Ўваходзін жа чакалі восем дзетак.
Аж з ног збівалася ад працы маці,
Бо бедным не калыша чорт дзіцяці.
І не былі без працы рукі ў Федзі,
Дапамагалі й чулыя суседзі,
Хто жыў тут у Карпілаўцы спрадвеку,
Хто быў заўсёды рады чалавеку.
А хутка пакланіліся фальварку,
Дый у сваім гняздзе кульнулі чарку.
І сталі прывыкаць да роднай хаты,
Дзе потым нарадзіўся я — дзевяты.

ВАЙНА

Вядома і старому і малому,
Што нават конь бяжыць хутчэй да дому,
Каб ад хлюпоты пад страху схавацца,
Дый гаспадар там дасць падсілкавацца.
Хто з нас не бачыў свой дамок у снах?
Бо шчасцейка — над галавою дах.
Пад ім утульна, ды і меней сварак,

Цяплей душы і не цячэ за карак.
Ужо вядома не адным суседзям,
Што родны домік вабіў Зосю з Федзем,
Бо згода ў ім — прыемная жыхарка,
Яны дамоў шнуруюць шыбка, шпарка.
Ёсць да чаго цяпер ім прытуліцца,
Нагараваліся — чаму дзівіцца.
Любілі дом, як грэбеньчык кудзелю,
Як вернікі Вялікую Нядзелю.
Ды не трымалі доўга дом, як тычку,
Адну-другую пасадзілі дзічку.
Нічога, калі хто і пасмяецца,
Не лёгка ўсё адразачку даецца.
Таго, хто ў працы — гультаём не клічуць,
Як кажуць, куранят увосень лічаць.
Прыладзілі пад вокнамі шыпшыну,
Вяргіню каля ганка і каліну
Ды бэзу насадзілі ля паркана —
Як бачыце, не горай, чым у пана.
А Зося дзёрла дзеркачом падлогу
І дзякавала Федзю ды і Богу.
А дзеці, хто малы — у нос цягалі,
А хто сталейшы — маці памагалі.
Стаяў надзейна дом той шанаваны,
Як слізгатою конік падкаваны.
Тут меркавалі жыць ні дзень, ні тыдзень,
Ды, мусіць, лёс такі дастаўся — злыдзень.
Не пражылі і аднаго гадочка —
Усю Айчыну агарнула ночка.
Загаласілі бабы што ёсць духу:
— Адкуль ты, Бог, паслаў нам завіруху?
А каб на таго немца ўсе хваробы,
А каб яму ды выперла вантробы
Праз рот, і нос, ды праз другія дзіркі.

Няхай яму сабакі вырвуць ыркі!
Ды смертачка хай вочы ім зашые,—
Жанчыны віслі у мужчын на шыях.

* * *

Як бурай той узнятыя пясчынкі,
Пайшлі ад сем'яў на вайну мужчынкі.
Чаму ішлі насустрач — невядома,
Ды толькі сэрцы пакідалі дома,
Бо родны дом ці дасць Бог зноў убачыць,
Але і лёс ужо не перайначыць.
Вайна свой баль крывавы святкавала,
Душыла чужаземная навала.
Там, дзе прайшлі звярыныя істоты,
Удовы заставаліся, сіроты.
Бязлітасна бяда людзей хвастала.
І для Карпілаўкі чарга настала.
Ледзь абласкала сонейка акенцы,
У вёску раптам наляцелі немцы,
Як той каршун галодны на ахвяру —
Бы сонейка схавалася за хмару.
Паскоквалі з машын, загергеталі
І ўсё, што вока бачыла, хапалі.
З хлявоў каровак спужаных цягалі —
О, хутка тут яны перамагалі!
Аж вочы ліхаманкава гарэлі.
А ад курэй дык нібы пашалелі,
Качаліся, лавілі іх, хапалі,
І пер'е, на амаль жывых, скубалі.
Зашыўся ў хату нават самы смелы,
Бо дзе-нідзе а сталі чуцца стрэлы —
Сабак ваякі ўсіх пазабівалі,

Яны праходу немцам не давалі.
І сярод гэтай кашы-мітусніны
Не супыняўся злосны крык Грыпіны,
Яна ўжо век бадай што дажывала,
Апошніх дзён сваіх не шкадавала.
Махала палкай, плюнуўшы, старая:
— Няхай вам кутніцу павыпірае!
Каб стала вам упоперак курыца! —
Ды больш выразна частавала фрыца.
Не дай вам Бог пачуць праклён-абразу,
Бо вашы вушы звянулі б адразу,
Страчыла доўга словамі па катах.
А тыя распаўзаліся па хатах,
У дзверы лезлі, як у рыльца корак,
Прыпёрліся і ў наш знаёмы дворык.
Змясілі кветнічок адладкаваны,
І на вяргіню ўзбіўся бот каваны.
Тупым прыкладам адчынілі сенцы
І ў хату гуртам уляцелі немцы.
Ад іх нібы святло ў акне пагасла,
І штык пад нос матулі: — Яйка! Масла!
Дык вось якая чорная навала...
Сабою мама дзетак закрывала,
А ў тых дзяцей на тварах — ні крывінкі,
Пахаладзелі сэрцы, як ільдзінкі.
Куды тут збегчы? Як абараніцца?
Уся надзея — матчына спадніца.
Ды доўга не далі за ёй хавацца,
Бо мусілі на вуліцу падацца.
Прыкладам білі па спіне з размаху,
Штурхалі, выганялі ўсіх з-пад даху.
Хто быў слабейшы, той ляцеў стоць носам.
І крыўдна ім, амаль раздзетым, босым,
За гэты здзек нечалавечы, грубы,

Але ніхто не плакаў, сціснуў зубы.
Дзядоў, дзяцей і баб вядуць да свірна,
Што сярод вёскі прытуліўся мірна.
За што ты, Божа? Ад каго пракляцце?
Якой бяды тут робіцца зачацце?
А як дзвярмі ўжо каты загрымелі,
Людцы вось тут усё і зразумелі,
Што і да іх прыйшло з жыццём расстанне,
Не дачакацца новага ім рання.
Крычалі дзеці, бабы адзічала,
Адна толькі жанчына не крычала.
І хоць сама спужалася не мала,
Надзею-думку ў галаве трымала:
Як абдурыць, перахітрыць ёй звера?!
Яна рашуча йшла да афіцэра.
Хто ведаў, можа, йшла насустрач кулі,
Чорнавалосая, ў начной кашулі,
І стала, як бярозка прад магілай,
І з болем, з жарам нешта гаварыла.
О, дай ёй Божа мужнасці і духу...
А людзі сціхлі так — пачуеш муху,
Як быццам сэрцы перасталі біцца.
Ды цішыню разрэзаў голас фрыца,
Як рэжуць па жывому чалавека.
І хоць у ім яшчэ хапала здзекаў,
Але мякчэй там нешта пыкаў-мыкаў
Ды на людзей гаротных пальцам тыкаў.
На лес паказваў, на такі жаданы
І паўтараў праз слова: — Партызаны!
Брахаць нарэшце скончыў, пырскаць слінай,
Крутнуўся — і на твары з кіслай мінай,
Пайшоў, як той гусак, да легкавушкі.
А людзі страпянуліся, як птушкі,
Не верацъ шчасцейку. Ці ж быць так можа?

Няўжо пачуў і злітаваўся Божа?
І ўсе пайшлі ад родных гаспадарак,
Пад кулямётамі ішлі, паміж аўчарак.
Напружаныя, страшныя хвіліны,
Баяліся, каб не стралялі ў спіны.
А немцы зноў да хатаў падляталі,
Спяшаліся кудысьці, гергеталі,
Сваё злачынства сеялі без спрэчкі —
І запалалі хаты, нібы свечкі.
Карпілаўцы ж за дрэвамі стаялі
Без бульбінкі адной, у чым і спалі
І з болем між галінак назіралі,
Як родныя хаціны дагаралі.
Хоць ззяла сонца, [redacted] ўваччу цямнела
Ды сэрца халадзела, камянела.
А я пасопваў на руках матулі,
Пазбегшы, як і ўсе мы, першай кулі...
Карпілаўцы, аддаўшы сіл астатак,
Да партызан прыбіліся, як статак.
Сярод сваіх лягчэй яны ўздыхнулі,
Тут іх падсілкавалі, апранулі,
Бо голыя былі, нібы відэльцы.
Павесялелі нашы пагарэльцы,
Глынулі страху, але смерць мінулі,
Жывыя ж — нарадзіліся ў кашулі.
Яны выратавання тут шукалі,
А іх выпрабаванні зноў чакалі.
І ім, і партызанскаму атраду
Прыйшлося разам трапіць у блакаду.
Тады жыццё маленькі шанц давала,
Ды вельмі многім не пашанцавала.

«Лагойскі шлях»

Даліся катам партызаны ў знакі.
Узʼюшыліся гітлерцы-ваякі,
Як восы, што свае нападкі твораць,
Калі іх палкай у гняздзе папоруць.
Нагналі войска нібы для параду,
Каб браць лясы лагойскія ў блакаду,
Ажно звініць за кожным дрэвам зброя.
З баямі пацяснілі ўсё жывое.
На іх шляху зноў вёскі запалалі —
І партызан да Паліка сагналі.
Было як пекла акружэнне гэта,
Пачатак цемры, заканчэнне свету.
Тут і жыцця, і смерці скрыжаванне,
І дзе шукаць цяпер выратаванне?
А партызанам не пазбегчы бою,
Ды для таго яны й трымаюць зброю,
Каб смерці свой рашучы выклік кінуць —
Ці выйсці з акружэння, ці загінуць.
І выбару няма — яны адчулі,
Адзін напрамак ёсць — ісці пад кулі.
Цяжкі іх лёс складаўся гэткім чынам.
А што рабіць, дзявацца дзе жанчынам?
Ад выбухаў яны сябе не чуюць,
Хоць з дзецьмі і крычаць, і лямантуюць.
Дзе немцы? Дзе свае? Незразумела.
І сэрца разрывалася, нямела.
Дзе неба? Дзе зямля? Усё зліліся.
Цяпер адно на ўсіх, у кожным лёсе —
Ці спыне бег, ці пашкадуе куля...
І бегла пад агнём мая матуля,
А я ўшчарэпіўся за шыю маме,
А побач, па баках — сястра з братамі.

А брат мой, Міця, часта «абрываўся»,—
На розум свой і ногі спадзяваўся.
А розум — усяго васьмігадовы,
Усіх ён змучаў хлапчучок бядовы,
Баяўся асабліва самалётаў,
Ад іх, як зайчанятка, уляпётваў.
Імчалі па лясах, крывёй залітых,
Чапляліся нагамі за забітых,
Закапваліся ў мох для ратавання,
Калі між дрэваў чулі гергетанне.
А я пішчэў — ды лепей мяне кінуць,
Бо праз мяне маглі і ўсе загінуць.
А што маніць — дзяцей пад корч хавалі,
Прабач ім, Бог,— астатніх ратавалі.
Мы беглі так балотамі, барамі,
Усе пакуль жывыя — дзякуй маме.
Ды не настала ратавання свята,
На жаль, і нас не абмінула страта...
Дзень патухаў, стаміліся ад бегу,
Шукалі моўчкі месца для начлегу.
Мы на імху ляглі, як на пасцелі,
Ды раптам самалёты наляцелі.
Слупы агню ўздымаліся пад неба —
Куды ляцець? Дзе ратавацца трэба?
А Бог даў страху — галаву дурную,
І ўсе мы паляцелі ўрассыпную.
Як толькі зніклі жахі агнявыя,
Затрэсла маці — а ці ўсе жывыя?
І ўсталі валасы ад страху ў мамы,
Быў з ёю на руках маленькі сямы.
Астатнія жыццё ці ўратавалі,
Ці бомбы іх усіх панакрывалі?
І стала зваць — сляпілі слёзы вочы,
Крычала дзіка рэха сярод ночы.

А маці ўсё галёкала, гукала
І хлапчукоў пачула, адшукала,
Бо тыя адгукнуліся адразу,
А ад сястры ні гуку, ні адказу.
А раніцай, як толькі развіднела,
Знайсці хацелі хоць дзяўчынкі цела.
Шукалі цэлы дзень без перадыху,
А дзе яна — ні вестачкі, ні слыху.
І мы пайшлі далей — не быць тут вечна,
Тут жудасна, страшэнна, небяспечна.
Цяпер ужо, хоць драпака давалі,
Адзін другога моцна шанавалі.
А тут яшчэ і голад прысляпіўся,
І кожны з нас як толькі мог жывіўся.
Смакталі шыльнік, хоць і быў ён горкі,
Пра ягады дык і няма гаворкі.
І сыраежкі ўсім былі па густу,
Ды болей елі зайцаву капусту.
Вось так ішлі, дзе ноччу, дзе пры сонцы...
Якой маліцца, дзякаваць іконцы
За тое, што ісці дапамагала,
За тое, што жыццё нам ратавала?

* * *

Карпілаўцы, нібы сіроты-дзеці,
Вайной, бядой раскіданы па свеце,
Але яны да роднае зямліцы
Ішлі, як да ракі цякуць крыніцы.
Ішлі, зямлі не чулі пад нагамі,
Хоць тут іх не сустрэнуць пірагамі.
Хоць тут усё багацце — галавешкі,
Ды цягнуць да сябе маленства сцежкі.

І кожны да сваёй спяшаўся печы,
Такі, відаць, характар чалавечы
На хатнішча прыйсці, стаць ля парога
І ціха плакаць ад жыцця такога...
Збіралі чарапы ды чыгуночкі,
І дзе-нідзе цягнуліся дымочкі.
Хутчэй зварыць гарачага хацелі —
Ды крапіву і вобаратнік елі.
Цяпер, пасля жахлівага былога,
Адчулі як за пазухай у Бога.
А потым бралі розныя бляшанкі
І рылі патаемныя зямлянкі —
Хаванкі-ямы з накрыўкаю з дзёрну.
У іх няўтульна, цесна, змрочна, чорна.
Ды нездарма зямлянкі рыхтавалі,
Яны не раз ад немцаў ратавалі.
Быў і прамень шчаслівага здарэння —
Прыйшла сястра прапалая — Яўгення.
Сталей гадоў дзіцячых выглядала,
Страшэнная, худая — галадала.
Такі цяжар яе трымалі плечы,
Ад Паліка ішла адна здалечы.

БУДЫ

Прыйшоў канец навале-завірусе,
Пагналі немцаў з роднай Беларусі.
І людзі сэрцы насцеж адчынялі,
Пакінулі зямлянкі, ачунялі.
І сталі варушыцца, абжывацца,
І лепш, і больш надзейна будавацца.
Цяпер зямлянкі вырылі з размахам,

Без вокнаў — ды з дзвярмі, з драўляным дахам.
На жэрдкі зверху сыпалі зямліцу,
Сталы рабілі, лавы і паліцы.
Замест падлогі лапкі, сена клалі
І на такой пасцелі начавалі.
Хто што майструе, нехта нешта варыць,
Маглі аб гэтым людзі толькі марыць.
Ніхто ўжо з жахам не глядзіць на неба,
Дрыжаць, як заяц пад кустом, не трэба.
Адныя толькі думкі свідравалі —
Мужчынкі каб прыйшлі, павыжывалі...
Жыццё ў зямлянцы ў параўнанні з жудам
І ліхаманкай той было нам цудам.
Але спярша з вайны сустрэлі брата,
За ім праз нейкі час вярнуўся й тата.
Зямлянка наша сціснулася значна.
І нават пры лучыне было бачна,
Што для жыцця благія тут умовы,
Хоць верць, хоць круць — прыпынак тут часовы,
Тут і сляпы б убачыў — толькі летам
Магчыма жыць у кратавінні гэтым.
Ва ўсе бакі закідваў бацька вуды,
Шукаў, распытваў, трапіў так у Буды.
Там пуставаў такі ж, як мы, няшчасны
Трысцень струхнелы — закуток калгасны.
Ў падлозе дзюркі, вецер лез праз сенцы,
Дыміла печ, было адно акенца,
Вуглы гнілыя сцераглі падпоркі,
А праз страху і столь глядзелі зоркі.
І зажылі ў трысценку, як за грошы,
А разам з намі прусакі і вошы.
І голад, як заўсёды, побач з намі,
І болей, чым каму, далося маме.
У гэтай беднаце, у гэтым горы

Нам шанцавала — елі мы шайморы,
Так мама тую бульбу называла,
Што на калгасным полі зімавала.
Сваёй мы не садзілі — не здзіўленне.
Пасля вайны адкуль узяць насенне?
А як старанна ўвосень ні капаеш,
Ды дзе-нідзе, а бульбінку мінаеш.
Вось так яна зімуе, ззелянее
І да вясны згнівае, парахнее.
А вось на поле — нельга. Што тут скажаш?
А зловяць, дык дзесятаму закажаш.
Пасля вайны такое вытваралі —
І за гнілую бульбінку каралі.
Хай людзі пухнуць з голаду, канаюць,
Дый тое, што гніе, не закранаюць.
І кары хоць баяліся не мала,
Нас мама сярод ночы падымала
І ціхенька вяла нас пехатою,
Каб мацалі рукамі поле тое,
Прыемна адшукаць сухі крухмалец,
А то, бывала, як улезе палец
У нейкую цягучую слізготу...
Напэўна, пацягнула б і на рвоту
Дзяўчынак ды і хлопчыкаў сучасных.
Мы ж поўзалі па тых палях калгасных
І так былі гнілушцы кожнай рады,
Нібы ў зямлі ляжалі шакалады.
А раніцай не вытрымаць хвілінкі —
Сядзіш на печы і глытаеш слінкі,
А побач і браты насамі водзяць,
З патэльні, як каты, вачэй не зводзяць.
Як мама частавала праснакамі,
Мы іх глыталі ледзь не з языкамі...
А я, як кажуць, пры сучасным сонцы

Узяў і спёк праснак нядаўна жонцы.
Знайшоў вясной гнілую бульбу тую,
Расквэцаў, на патэльню — і частую.
Як глянуў на сваю я палавіну,
Скрывілася — хоць лезь у дамавіну:
— Ты што? У роце нібы кот нагадзіў!
Такое елі? Ты, мусіць, учадзеў?
Я бачыў сам — праснак не вельмі смачны,
Але глытаў і быў яму я ўдзячны.
У Будах мы амаль што жабравалі
І горай, чым пры пане, гаравалі.
Дапрэла, данасілася адзенне,
Ні жменькі на стале, ні на насенне.
Сваёй не пазнавалі мы паходкі,
Бо на нагах — драўляныя калодкі.
Нам іх сякерaю вычэсваў тата —
Падзяка Богу, што лясоў багата.
Ў калгасе чалавек быў не ў павазе.
Каб слоўца добрае табе — ні ў якім разе!
На працадзень ні крошкі не давалі,
Падаткамі душылі, рабавалі —
Вось так і выглядала раўнапраўе...
Але павінен я сказаць пра шчаўе
І ад галоўнай думкі адхіліцца,
Бо гэтая зялёная кісліца
У цяжкую гадзіну падтрымала,
Калі галеч-бяднота галадала.
За зернейка, за бульбінку каралі,
А шчаўе мы і сярод дня збіралі,
Пароліся, як мышы, мех штурхалі,
Пакуль яго біткам не напіхалі.
Тады ўжо мама раненька ўставала
І пешшу з ім да Мінска шыбавала.
А мы чакалі маму, час лічылі

«Шапялі»

І за дарогай па чарзе сачылі.
Бо сустракаць навыперадкі трэба —
Дамоў жа мама не ішла без хлеба.
А голада не параўнаеш з цёткай —
І шчаўеца збіралася з ахвоткай...
Але людзей не абмінаюць святы,
Ці стол багаты твой, ці не багаты.
Да беднага зірне праменьчык кволы,
Бо і на свята ён галодны, голы.
Заўжды прыходзіў да людзей і хатаў
Святы Вялікдзень — свята з усіх святаў.
Вялікі Дзень не абмінуў і Буды,
А зачыналі мы яго — шарплюды.
Дарослыя прад святам у суботу
Дзяўблі, вучылі розуму блазноту:
— Хто рана ўстане, таму пашанцуе,
Убачыць той, як сонейка танцуе,
Як толькі-толькі крайчык свой пакажа,—
Мы беглі з хаты — ноч была як сажа,
Спяшаліся, насы збівалі, ногі,
Хутчэй заняць узгорак ля дарогі.
Як вераб'і, сядзелі і дрыжалі,
Бо холадна было пасля пасцелі.
А неба ласкавела, ружавела,
Як быццам яно цемру разгавела.
А мы ў сябе паветра ледзь цягалі,
Не дыхалі, нібыта не міргалі.
І ўсё чакалі — гэта ж раз на годзе
Танцуе ясна сонейка пры ўсходзе.
І вось ён — цуд! Яго мы ацанілі.
Дарослыя, і праўда, не манілі.
Заззяла сонейка ў ружовых далях,
Нібы яно плыло ўгару на хвалях,
Гайдалася яно і трапятала

І ганарылася, што рана ўстала.
А потым зрання — самае святое —
Давала мама снедаць сёе-тое.
Перш-наперш, як спрадвек ужо вядзецца,
Перад ядой патрэбна разгавецца.
Хрыстосваліся, потым яйкі бралі
І іх у соль свянцоную мачалі.
Малыя ж, хоць штодзённа галадалі,
Не елі і на дзверы паглядалі,
Круціліся бесперапынна, жвава,
Нібы пад імі жар быў, а не лава.
Сталоў не трэба дзецям ладкаваных,
Схапіць хутчэй бы яек фарбаваных.
І кожны так — з апошніх ног імчыцца
З сябрамі ў яйкі на двары пабіцца.
А хто насок у яйка меў вастрэйшы,
Быў у таго і выгляд весялейшы.
Хадзіў як пеўнік ён, а ў завяршэнне
Насіў і яек поўныя кішэні.
Знаходзіўся між нас і хітры малец,
Мог паміж яек і падставіць палец.
Ды і дзяўчынкі з яйкамі гулялі,
Рабілі горачкі з пяску і там качалі.
Хадзілі валачобнікі між хатаў,
І весяліў усіх гармонік татаў.
З павагай пелі хатцы і паненцы
І запрашалі адчыніць акенцы:
— Проша паненцы
Адчыніць вакенцы,
Хрыстос васкрэс —
Сын Божы...
А гаспадыня праз акенца клала
У кош, які насілі, яйкі, сала.
А хто даваў і самагонкі глечык —

Ад спеваў тых не лез ніхто ў запечак.
І для дзяцей не скончылася свята,
Трэба было яшчэ аббегчы хаты
Ды прыказку сказаць там пра яечка —
Калі адмовяць — здохне ў іх авечка,
Прадоўжыць прыказку пра тое ж кока —
Калі адмовяць, вылезе і вока...
Гулялі людзі шчыра і заўзята
І дзякавалі Божаньку за свята.
А потым зноў прыходзілі, як ночкі,
Бясконцыя і змрочныя дзянёчкі.
Цякло жыццё ў гаротна-смутным часе,
Ўсе дні здроў'е клалася ў калгасе,
Начамі ж, пры лучыне ў цемры хаты
На вопратку ляпіла мама латы.
А латы і танюткі, і суровы,
Многаслаёвы, рознакаляровы.
Іх клала так і сяк, сляпіла вочы,
Адзенне ладкавала нам паўночы.
Ды і спявала для сябе ўціхую,
А я не спаў і слухаў песню тую:
— А каб таго каваля, каваля
Мяцеліца задула, задула,
Як ён мяне маладу, маладу
Ды змарозіў на ляду, на ляду...
Трывалі мы, да Будаў прывыкалі,
А нас ужо наперадзе чакалі
Жыцця, а мо каго другога здзекі —
Бяда, як конік з лысінай — навекі,
Прыслепіцца, а з ёю вельмі брыдка,
І цягнецца, як за іголкай нітка.
Як бацька столь ні падпіраў, ні ладзіў,
А гэтага здарэння не адвадзіў.
На столь было ўвесь час надзеі мала,

Яна падлогу і пацалавала.
Былі б жыцця далейшага зазімы,
Ды дзякуй Богу — на дварэ былі мы.

ПЕРАЕЗДЫ

На новым месцы і дубок хістае,
А на адным і камень абрастае.
І не было нам на зямлі прыпынку,
Насіла нас жыццё, як парушынку,
Ды многае за нас і вырашала,
Цярпець яе капрызы вымушала.
У Мінск паехаў тата без загаду
Трымаць з сваім пляменнікам параду.
Адтуль вярнуўся хмуры, невясёлы —
І зноў да нас зірнуў праменьчык кволы.
І зажылі, нягледзячы на гэта,
Пад Мінскам у будынку сельсавета.
Будынак быў вялізны і цагельны,
Палову клуб займаў пусты-пустэльны.
Пабіты вокны, выламаны дзверы,
А на падлозе розны бруд, паперы,
Так выглядаў куток культурны гэты.
Былі праз дзверы побач кабінеты.
Каб скончыць пра будынак той гаворку,
Да нас заходзьце ў госці — у каморку.
Не, нездарма яна так абазвана,
Няўтульна выглядала, шэра, цьмяна.
Святло адгэтуль назаўсёды збегла,
І волка тут было, вядома ж — цэгла.
І тут калгас, і тут адны парадкі,
Таксама з абяцанак тут аладкі.

Яны ж у горле, як хрыбет ад рыбы,
А пад нагамі толькі гразь і хібы.
Жыццё, як сшытак, на шматкі парвана,
І часта мама ўспаміналa пана:
— Паскардзішся паночку і паплачаш,
Дык нейкую карысць за гэта бачыш.
Хоць гонар быў у іх, але й сумленне,
Рубель які давалі ці насенне,
Цікавіліся пра жыццё, пра дзетак
І суцяшалі словамі кабетак.
А што была Лявіцкая за пані!
Ніколі не спыняла намаганні,
Каб несці разам клункі бабскай долі,
Штодзень яна са жнейкамі на полі,
Дапамагала нам і частавала,
Ды душачкай жанчыну называла.
А што цяпер? — пакрыўдавала мама.—
Куды ні кінься — то сцяна, то яма,
Ніхто не пашкадуе, не спытае,
Бядзяешся, нібы жабрачка тая.
Ці ж багацець мы хочам, разжывацца?
Хоць бы калгас памог пабудавацца...
Пабег бы ў тую паншчыну, здаецца,
Усё ж у параўнанні пазнаецца.—
Праходзіў час — і прыбядняцца годзе.
У гэтым самым пяцьдзесятым годзе
Узнесла нас жыццё амаль пад неба —
Маглі мы есці колькі ўлезе хлеба.
Дагэтуль мама хлеб нам выдавала,
Цяпер — не замыкала, не хавала.
І зараблялі ўжо браты патроху,
Хавала мама грошыкі ў панчоху.
Абходзіліся самым неабходным —
Не быць бы толькі голым і галодным.

Збірала грошы мама для задатку,
А вось калі сваю прыцэнім хатку.
І дзе б ты ні бадзяўся, і спрадвеку,
Ён жыў у сэрцы, сніўся чалавеку
Куток, дзе нарадзіўся ён калісьці —
І думкі толькі там шукалі выйсце.

* * *

Няўжо ж яна збылася, думка-мара?
Няўжо пашкадавала лёсу хмара
Ды адпаўзла ад нашага прыхіла
З-над галавы да краю небасхіла?
Усхвалявала нас падзея гэта!
Мы ехалі, мы беглі з сельсавета,
Мы ўспаміналі шчасцейка рачулку,
Што несла нас да роднага прытулку.
Уласны дом! Цудоўныя два словы.
Нічога, што маленькі ён, не новы,
І не бяда, што грошы ўсе мы стрэслі —
Нас да яго надзеі-крылы неслі.
Я ехаў — чатырнаццацігадовы,
Цягнуўся я, як парастак садовы,
Да сцежак тых, што толькі сэрцу бачны
І да канца жыцця якім удзячны.
Бацькі ж мае, што працавалі змалку,
Былі як лён прапушчаны праз мялку,
Як той буквар пасля гадоў вучобы,
Як шашаль, патачылі іх хваробы.
Душа гарэла, ды згасала цела
І сіла пакідала іх, зніцела...
Карпілаўка прыветліва сустрэла,
Але жыццё хмурэла, вечарэла,

Растала, нібы кропелька ў пясочку —
Не абысці і не аб'ехаць ночку.
Якая крыўда — ледзь расправіў крылы,
А бачыш край жыцця, абдым магілы.
А я, падлетак, ад калгаснай працы
Не бег, пачаў больш смела дакранацца.
Асвойваў вілы і з касой пазнаўся,
Ды болей з плугам мучаўся, змагаўся,—
Куды той плуг, туды і я папёрся.
Пазней ці падужэў, а мо прыцёрся
І роўна гнаць барозны налаўчыўся,
Смяяліся: раўней, чым бык мачыўся.
У ботах ці валёнках, у ватоўцы
Хадзіў я, як і ўсе аднавяскоўцы.
І гонар не сыходзіў з майго твару,
Калі мне даручылі коней пару.
А доўгімі зімовымі начамі
Стаялі, як жывыя, прад вачамі
Героі розных кніг. У захапленні
Усе я з імі перажыў імгненні.
Кусок жыцця майго шчаслівы самы!
Я неабходны быў для таты, мамы.
Касілі сена з бацькам мы кароўцы
І для зімы з ім гатавалі дроўцы.
А разам з мамай хату прыбіралі,
Садзілі бульбачку і выбіралі.
А потым, напярэдадні зазімка,
Чакаў ласунак — сальца-свежанінка.
Пад бок давалі шылам парасяці,
Як кажуць — Бог жыве цяпер у хаце.
І не адна мяне займала праца,
Любіў з ружжом па лесе пацягацца,
Ганяў зайцоў, вавёрак, розных птахаў,
Ды толькі мала біў, хоць многа бахаў.

«Вяча»

Бывала, дома строілі нараду
І з братам Кастусём ішлі ў засаду,
Аж да Гары Вапеннай шыбавалі,
Там барсукоў ля нораў пільнавалі.
Зvяруга гэты — чуткі, асцярожны,
Таму яго перахітрыць не кожны.
На што ўжо спадзявацца нам, блазноце?
Як кажуць, звер у лесе, слінкі ў роце...
У будні дзень шчыміць спіна ад поту,
Таму чакаеш кожны раз суботу,
За дзесяць вёрст ідзеш на вечарынку,
Да дня таўчэшся ноч без перапынку.
Зноў потам з галавы да ног памыты,
Дзяўбеш, дзяўбеш дамоў, нібы пабіты.
Ды акрамя ўсяночных вечарынак
Быў і другі «культурны адпачынак».
Старыя й моладзь рэзаліся ў карты,
Усё было — шальмоўства, крыўды, жарты,
Аж дом дрыжэў ад зборышча начнога —
Любілі ўсе гуляць у «падкіднога».
А што наш чалавек у вёсках бачыў?
Ні радыё, ні тэлеперадачаў,
Няма і клуба адпачыць культурна,
Таму штовечар рэзаліся ў «дурня».
Любілі й святы мы, былі ім рады!
А як мы варажылі на Каляды!
Валёнкі перакідвалі праз стрэхі,
І падпіралі дзверы для пацехі,
І расплаўлялі воск, і разлівалі,
Не спалі і ўсю ноч каледавалі.
Але знайшла мяне знянацку вестка —
Паклікала ў ваенкамат павестка.
Заплакалі бацькі, засумавалі,
Калі мяне ў салдацікі прызвалі.

Цяжэй стала трымацца і крапіцца.
І хто цяпер падасць вады напіцца?
Жыццё не гладзіць старасць па галоўцы...
А брат мой жыў у аднапакаёўцы —
І да сябе на ціхенькі завулак
Забраў у Мінск, даў старасці прытулак.

* * *

Вось так жыло старое пакаленне,
А зараз, як трухлявае паленне,
Чапляецца за ногі, замінае,
Жыцця загон апошні дажынае.
Пакутавалі, гора гаравалі,
А мы старую студню заплявалі.
Сядзім асобна па сучаснай лаве,
А што было даўней — не наша справа.
А ў тым «даўней» жыцця крынічка б'ецца,
Крынічка тая продкамі завецца.
Настане гэты час, на жаль, настане,
Бяда сустрэне нас — бацькоў не стане,
Тады ўжо позна зваць, крычаць, галёкаць,
Ды і не ўкусіш, хоць і бачыш локаць.
Як пры жыцці — сваіх бацькоў мы знаем,
А як памруць — дык крочылі мы краем
Па лёсе іх, па іх слязах-пакутах,
Мы ходзім у сваіх нікчэмных путах.
І вынік неўцяшальны і балючы —
Нам сэрцы грэюць відзікі, анучы,
Нас у палон бяруць свае турботы,
А паглядзець назад няма ахвоты.
Сказаў, што «нам», дый усміхнуўся горка,
Пра маладзейшых тут ідзе гаворка.

Не дзіўна, бо мой век сталейшы значна
І час мы не праводзілі лайдачна.
Але і мы далёка не анёлы,
І нашага рыпяць сумлення колы.
О дзеці, дзеці! Лёс вас аклікае.
Няўжо міне вас старасць, не чакае?
Ці ж гэта людзі, як каменні тыя,
З вушмі — глухія, пры вачах — сляпыя?
Не тое напісаў — перайначце,
Калі каго пакрыўдзіў, дык прабачце,
Бо як ні дбай — абыдзе недазволы
І ўціснецца ў радкі радочак кволы,
Нібыта ў лазню венічак яловы.
Але і я не браў са столі словы,
Бо сустракаў не раз душы нястачы.
Не толькі я гляджу — яшчэ і бачу.

ТАЛЕНТЫ

На таленты зямліца наша шчодра.
Жыў у Карпілаўцы Гаеўскі Пётра,
Такіх мог накруціць са слоў кілбасак,
Любую бабу затыкаў за пасак,
Яму зманіць было што з'есці скварку.
Бывала, выйдзе, прыпячэ цыгарку,
Усіх акіне сваім вокам жвавым,
Зацягнецца і кажа нам, разявам:
— Іду я, гэта неяк, праз узгорак,
Каб не зманіць, здаецца, быў аўторак,
Гадоў таму назад, можа, з дзесятак.
І ліст жаўцеў — быў восені пачатак.
Я ведаў дзе які рыжок хаваўся
І з кошыкам да іх накіраваўся.

Гляджу сабе направа і налева,
Іду і раптам, як ілбом у дрэва,
Так супыніў сваё я жвава цела,
Ледзь галава з плячэй не адляцела.
Паверыце ці не, мае вы браткі,
Спаў заяц так, нібы прапіў манаткі.
Звычайна заяц, як шалёны, драпаў,
А гэты каля самых ног пахрапваў.
Разлёгся, разамлеў, нібы на печы,
Я ледзь яму не наступіў на плечы.
(Яшчэ глыбей, яшчэ смачней зацяжка.)
Ў такім выпадку разабрацца цяжка,
Як мяса гэта ўзяць без дубальтоўкі —
Наклаў, напэўна б, поўныя начоўкі.
А побач камень быў, не камень — глыба!
Яго падняў я, лезлі вочы дыба,
І гахнуў ім, аж пыл да хмар пагнала,
Аж пахіснулася зямля і застагнала.
А ён на свежы бок перавярнуўся,
Бо я на валасінку прамахнуўся.
Як быць далей? — хвалюе думкі пошук,
Дай, думаю сабе, накіну кошык
На галаву заспанаму касому,
Ды і жыўём яго прыпру дадому.
Як кажуць, тут і скончылася спрэчка,
А заяц быў як добрая авечка.
І хоць трава — штодзённая дыета,
Ад'еўся, адкарміўся ён за лета.
Ледзь кошык я на лоб яму накінуў,
Як ён падскочыў і імгненна згінуў,
Аж іскры высякалі яго пяткі —
І новы кошык знёс, мае вы браткі,—
Зарагаталі ўраз аднавяскоўцы.
А Пётра ж свае выдумкі ў галоўцы

Мяняў і нараджаў, як правіў войскам:
— Знайшлі маю прапажу пад Лагойскам,
За сорак вёрст ляжаў мой кошык лепшы —
Во пёр дык пёр той лежабок аслепшы! —
Тут поглядам Пятрок усіх абмераў,
Барані Божа, калі хто не верыў.
— А дзе той кош? — пыталіся па-свойску,
Напэўна, у музеі — у Лагойску?
Курыў Пятрусь, ды і без абвяшчэння
Працягваў сказ пра новае здарэнне:
— Я памятаю дзень той як цяпер.
Памыўся я, бо чысты быў чацвер,
І сеў на прызбу ўволю накурыцца.
А побач ходзіць белая курыца,
Дзяўбе там нешта, порацца, глытае,
Ды шэрая да гэтай падлятае,—
Звычайная курыца як курыца,
І пачалі паміж сабою біцца.
Хоць шэрая малая і худая,
Але да белай зверху насядае,
Ажно ляцяць курыныя іх патлы.
А я сяджу сабе, як у тэатры,
Смалю сабе тытунь і назіраю,
І так цікава мне, ажно згараю.
Што шэрая дужэй — такі я рады,
Бо белая дзярэ бязбожна грады.
Хоць, праўда, тры разы на дзень нясецца.
Як глянуў я, яна ляжыць, не б'ецца,
Не дапаможа нават ёй бальніца...
А шэры быў каршун, а не курыца.—
І сыпаў ён, як бульбачку ў барозны,
Меў Пётра выгляд важны і сур'ёзны.
Прасіў, бывала, хтосьці надта жвавы:
— Ты раскажы, як бралі «языка» вы?..

Тады рваў Пётра новую паперку,
Круціў цыгарку, як дзіця цукерку,
Ды для вагі маўчаў у задуменні.
Вяскоўцы ж чулі гэтыя здарэнні,
Да іх прывыклі, нібы да фуфайкі,
Амаль на памяць вывучылі байкі.
А Пётра пачынаў апавяданне:
— Далі мне неяк з хлопцамі заданне —
Даставіць «языка» да камандзіра,
Крыху я здрэйфіў, прызнаюся шчыра.
Злавіць і прыцягнуць жывога фрыца —
Гэта ж не заяц вам і не курыца.
Як тая гніль затоіцца ў пашчэмцы,
Зашыліся ў Янушкавічах немцы.
Каб нос у лес уткнуць, для іх — забойства,
Вось так яны паказвалі геройства.
А нам патрэбен хоць адзін смярдзючы,
Ды возьмеш яго як у гэтай кучы?
Тады ўжо я, каб скончыць нашы мукі
(А, як вядома, здольны я на штукі),
І апрануў дзявочае адзенне,
І стаў такой паненкай — заглядзенне.
Качаліся ад смеху партызаны,
Як пад сукенку я паддзеў падштаны.
Хусціну мне бялюткую надзелі,
Напхалі над патыліцай кудзелі,
Ануч замест цыцок прымацавалі,
Ды самі ледзь мяне не цалавалі.
І мы ішлі ўсю ноч, без перастанку,
І падышлі да месца на світанку.
Тут я крыху сукенку залупляю
І гэтак каля лесу і гуляю.
Туды-сюды павольна шпацырую,
А вось якога дурня прычарую.

Ды мы не засталіся без удачы,
Знайшоўся валацуга нецярпячы.
Ды на мае ўтаропіўся каленкі,
А [redacted] вышэй цягну за край сукенкі,
Ды за кусток, за дрэўца, за ялінку —
Як на вяроўцы, вёў гэту скацінку.
А ён мяне як згроб, як выпер вочы,
Ды і яны да баб чужых ахвочы,
І валіць у траву, як куль вязаны,
А зверху нас накрылі партызаны...—
Пакінем Пётру ля свайго парога,
Бо і другіх людзей цікавых многа.
І хоць радкі, як у аптэцы, важыш,
Аб кожным чалавеку не раскажаш.
Як жыў, напрыклад, тут Габрэль з Любінай,
Як той жа Пётра сустракаўся з Нінай,
Здавалася, свой лёс за хвост схапілі,
Ды так, на жаль, гнязда і не зляпілі.
Як з Тодарам жыла калісьці Зося,
І што Дзям'яну з Зосяй давялося,
Як бедны Людык жыў, падцяўшы кішкі,
І як раслі дзяўчаткі Каптурышкі,
Не абмінуць Настасю, ды і Юрку,
Пагутарыць, прысеўшы на падмурку.
Пісаць аб кожным можна паасобку,
Ды мусіш дзе-нідзе а ставіць кропку.
Не абысці ніяк умоўных рамак,
Бо слоўца вельмі любіць сэнс, напрамак.
А калі так — навошта мне туляцца,
Ды ад задумкі-сцежкі адхіляцца?
Іду ў бакі таму — упэўнен цалкам,
Што без галінак дрэва — проста палка.
Гады падзей цікавых многа сцёрлі,
А хто каменьчык першы клаў — памёрлі.

«Восеньскі сум»

Карпілаўка ляціць уніз жахліва
І сёння выглядае сіратліва.
Свой век такі складаны дажывае,
А сэрца яшчэ болей саграва.
Тут многае цяпер пераацэніш,
Ды толькі мала тут каго сустрэнеш —
Нібы то вынік нейкага праклёну...
Іду да Васілевіча Лявона —
Апошняга мужчыны з гэтай вёскі.
А ён сядзіць у дыме папяроскі,
Падкінь сякеру — дык яна павісне.
Вітаюся, і ён руку мне ціснe.
І не іду далей я, не мінаю,
Ды і гаворку з ім распачынаю.
Здаецца мне, што памяці Лявона
Зайздросціла б машына электронна.
Ён памятае дні любога году
І ўсе праявы дзён тых і пагоду,
І хто калі памёр і нарадзіўся,
Хто нават па разліку ажаніўся.
Нічога тут не скажаш — цуда-памяць.
Ды, пэўна, і Лявон нярэдка зманіць.
І хоць гавора складна гэты дока,
Ад Пётры адкаціўся недалёка.
Праз дым густы перад пытаннем гляне:
— Ці ведаеш ты, як Лявіцкі пане
Два дрэвы зводзіў у цікавым шлюбе —
Рабіў прышчэпы на звычайным дубе?
— Няўжо рабіў? — пытаюся з сумненнем.
Лявон ускочыў ды і з захапленнем
Распачынаў, пусціўшы процьму дыму:
— Як толькі сонца праганяла зіму,
Лявіцкі зрэзваў малады дубочак
І ў гэты зрэз таркаў, як у гаршчочак,

Ад яблынькі танюткую галінку,
Замазваў нечым, сам жа праз хвілінку
Рабіў другому дубу харакіры.
І выраслі яблыкі, як гіры,—
Лявон бажыўся, папяроскай кляўся,
Што нож аб тыя яблыкі ламаўся.
(Хапаўся ад здзіўлення я за вушы.)
— А як той пан прышчэпліваў ігрушы!
Шчапіў іх не на дубе, а на елцы,
Ігрушкі выпіралі на талерцы,
Даўгія, як бутыль — не надзівіцца,
А з тых ігруш аж капала жывіца.
А што за смак быў — не раўня дзікушкам!
Зайздросціў мёд Лявіцкіным ігрушкам.—
Лявон і мне адразу даў параду,
Каб я сабе завёў такога саду...
І разважалі мы пра час забыты,
Што пан Лявіцкі — быў таленавіты,
Як тут казалі, пан той падкаваўся,
Бо кніжкі ён пісаў і друкаваўся.
І рады я, што ў выдавецкім моры
Мне трапілі аднойчы яго творы.
І кніга мяне моцна ўсхвалявала —
Ядвігін Ш. на вокладцы стаяла.
Чытаў яе, не клаўшы на паліцу,
І дзякаваў за таленты зямліцу.

АГАТА

Мае людцы! Няўжо ж мінём Агату?
Давайце зойдзем да яе мы ў хату,
Дзе ўсё багацце — ложак, стол і лава,
Дзе будзе вам, упэўнены, цікава.

Дармо, што падгнілі вуглы, бярвенцы,
Што тут падслепаватыя акенцы,
Што дах прысеў, як заяц з перапуду,
Не раз я тут бываў — маніць не буду.
Цягнула ў гэты дом і ў непагоду
Усіх мужчын, як мух тых да смуроду.
Вы здзіўлены, чаму так? Калі ласка.
Не, не жыве тут прыгажуня-краска.
А гэткая ж трухлявая, як хатка,
Старая, але шчырая Агатка.
Дало ёй у жыцці адной застацца,
Здароўе з'елі гора, голад, праца.
І лёс яе круціў, як рэчка крыгу,
А замест пенсіі пад старасць — фігу.
Такое мела не адна Агата,
А ўсе старыя, з імі мама й тата.
А каб з драпежным голадам не знацца,
Заўсёды трэба неяк ратавацца.
І ціснула Агатка самагонку
І завяла для грошыкаў скарбонку.
Агатка? Самагонку? Вось дык дзіва!
Дарэмна вы паўскоквалі крыкліва,
Дарэмна ўраз усе залапаталі,
Што ў кожнай хаце самагонку гналі.
Яно-то так, ды не зусім, браточкі,
Агата вас сустрэне й сярод ночкі,
Ды каля шклянкі пакладзе і скварку —
Забудзешся тут і пра гаспадарку.
Агата гнала тую самагонку
Чысцей за слёзы і смачней за жонку.
Другія брагу ведалі таксама,
Але як стануць гнаць — мая ты мама!
Адну як вып'еш, нібы сырадою,
Ні ў водным воку, так — вада вадою.

Другая падгарыць, зусім зрудзее.
Ад першай чаркі затрасе й зладзея,
Дае пад нос, як падла ля дарогі,
Нібыта ў ёй памыла цешча ногі.
А гоняць і з курынага памёту,
Не дай Бог выпіць гэтага «кампоту»,
Бо ён прымусіць і быка зваліцца,
А раніцай не можаш пахмяліцца —
Трасе цябе, валтузіць і калоце,
Пячэ агнём ды і смярдзіць у роце.
А што за самагонка ў той Агаткі!
Сагрэе ўсё — патыліцу і пяткі,
І зубы скаліш, нібы хто шчыкоча,
А ў жываце як салавей стракоча.
І хоць яе ты вечарам напіўся,
А раніцай як быццам нарадзіўся.
І розум твой яшчэ святлей нібыта,
А ўсё таму, што самагонка — з жыта.
Ішлі па самагонку да Агаты
Сур'ёзна і ўрачыста, як у сваты.
Даўней зімой прыпрэшся, скінеш лыжы,
Сядзіш сабе ў цяпле, як у Парыжы.
Калі каму ўжо грошай не хапала,
Тады Агата напавер давала,
Усё табе, што хочаш, як на блюдзе —
Няхай жа ёй зямля пярынай будзе...
— Сівухі трэба нам асцерагацца!
Патрэбна з ёй, як з ворагам, змагацца,—
Крычыць, ажно асіпла ўжо дзяржава,
А што яна прыдумала — цікава?
Адну бутэльку ў месяц, гэта ж здзека.
А чым сустрэць у хаце чалавека?
І зноў крычаць, каб сустракалі чаем,
А самі чай ці смокчуць? Выбачаем!

Каньяк з гарэлкай п'юць, аж пухнуць пысы,
І той, што так крычэў з трыбуны,— лысы.
Як крыкнуў ён дурное з перапою,
Дык вінаград, што так і рос сцяною,
Загінуў пад сякерай безгаловай,
Ды цешыліся ўсе чырванамовай.
Настане час, і закрычаць нашчадкі:
— Няхай жывуць сумленныя Агаткі!

РОЗДУМ

Вось мы і падышлі да заканчэння.
Пра ваша я не ведаю рашэнне,
Напэўна, водзячы, я вас і змучыў,
Ды горш за ўсё, размовай надакучыў.
А калі так — свой ганачак на клямку,
Адзін пацісну я ў другім напрамку.
Знаёмая, самотная дарога.
Яна вядзе малога і старога,
Усіх, хто не згубіў свайго сумлення,
Да вечнага прыхілу-супынення.
І хоць нясуць сюды няшыбка ногі,
Ды мы — ніхто без гэтае дарогі,
Бо ёсць на свеце ісціна святая:
Без каранёў нішто не зацвітае.
Крыжы, крыжы, аградкі-агароджы,
А дзе-нідзе і помнічак прыгожы
(Ды прыгажосць на могілках умоўна),
Але прыемна бачыць усё роўна,
Што гэты Божы кут — уладкаваны,
Што людзі тут як людзі пахаваны.
А я здалёк заўсёды пазіраю

На помнік, што мяне чакае з краю —
Два родныя знаёмыя партрэты.
Апошняе, што мог я — помнік гэты,
Як жаль мой неўцяшальны, камень чорны,
Цяжкі, як вечны боль, як смутку жорны.
Мая матуля, я прыйшоў, твой сынка,
Маленькі самы твой, твая крывінка.
Устань, хутчэй пакінь ты цемру тую,
Хадзем дамоў, я снеданне згатую,
Як нам усё жыццё ты гатавала,
Калі раней за сонейка ўставала.
І ты ўставай з матуляй разам, тата,
Спраў дома назбіралася багата.
Падгледзіш пчолак, як даўней, зайграеш,
Ды слоўца скажаш важкае, параіш.
Падклепіш мне прытупленыя косы,
Ты ж так любіў раўнюткія пракосы.
Ўставайце, пойдзем, хопіць, паляжалі,
Унучкі вашы дзетак нараджалі.
Пагутарым сардэчна, як бывала,—
Ці ж вам у хаце месца не хапала?
Глядзяць ласкава, а ў адказ ні слова...
А я іду далей абавязкова
Да помнікаў маўкліва-нерухомых
І пастаю ля могілак знаёмых.
Апошнія свае сказалі слоўцы
І ціха спяць мае аднавяскоўцы,
Ды я і сам тут з імі буду хутка,
Але ад гэтай думкі мне не жудка.
Не першага мяне слязьмі абмыюць
І не апошняга пяском накрыюць.
А чалавек, сышоў хоць з каляіны,
Жыве, пакуль не згаснуць успаміны.
Згасаюць і яны — усе мы сведкі,

Тады на могілках растуць не кветкі...
Мінулае блішчыць слязой гарачай.
Жыццё бацькоў абгрызена нястачай
І кінута, як костка на талерку.
У лёсе іх відаць, як у люстэрку,
І лёс таго складанейшага часу,
Калі сілком цягнулі да калгасу.
Памылак-здзекаў тых не зарубцуеш,
Час гістарычны не пераліцуеш.
Не дапамогуць злосныя нападкі,
Галоўнае, каб помнілі нашчадкі,
Як некалі надзеі паміралі,
Ды тых жахлівых спраў не паўтаралі.
Усе гады, ад самае калыскі,
З бацькамі сёрбаў я з жыццёвай міскі
І жах вайны, і кіданне-бадзянне,
Нястачу, голад, здзекі, зневажанне.
Ў канцы жыцця засмучана адзначу:
Аб'еўся гэтым я, а дна не бачу.

МАЯ ЗЯМЛЯ

Мая зямля, зямелечка, зямліца,
Стаміўся я, дазволь мне прытуліцца
Да баравых зялёных тваіх скроняў,
Да ветлівых тваіх палёў-далоняў.
Схіляюся перад табою нізка,
Бо ты — мой вечны боль, мая калыска,
Бо ты — мой спеў і плач душы спагаднай,
Ты — мой прамень у цемры непраглядная.
Смяяліся і плакалі мы разам,
На ўсе пытанні ты была адказам.

Як маці, ты карміла, гадавала,
І песціла мяне, і гартавала.
Мой пот гарачы, горкі прыняла ты,
Калі я быў твой сейбіт, твой араты.
Я выйду на твае палі, прасторы
У час, калі яшчэ не згаслі зоры,
Калі пракосы пахнуць сакавіта,
Калі ты цемрай, як дзіця, спавіта.
І сам нібы ступаеш у дзяцінства,
І адчуваеш вечнае адзінства.
З тваёю доляй, родная зямліца,
Няхай табе шчаслівы сон прысніцца!
Ты — маці Боска, ты — мая ікона,
Але ж і ты сама безабаронна.
Настала ноч пад красавіцкім сонцам —
У тваё цела ўпіўся цэзій, стронцый
І іншы бруд, і іншая навала,
Зламала лёс, людзей з гнязда сагнала.
Слязьмі змачылі змрочныя навіны
Твае шляхі, дарогі-пуцявіны.
А паабапал тых дарог жахлівых
Крыжы, крыжы на могілках маўклівых.
Знайдзі ж ты сілы выжыць, адрадзіцца,
Мая зямля, зямелечка, зямліца.

* * *

Як многа адспявала, адзвінела,
Маўчу і я, стаю акамянела,
Нібы гады да вечнасці прыпёрлі.
Варушыцца і душыць ком у горле.

З М Е С Т

Давідовіч С.
Д 13 Люстэрка лёсу: Кніга паэм.— Мн.: Маст. літ., 1993.— 158 с.: іл.
ISBN 5-340-01444-4.

Сяргей Давідовіч родам з Лагойшчыны, з тых паэтычных мясцін, якія помняць Янку Купалу і Ядвігіна Ш., дзе сакавітая беларуская мова, багатыя народныя традыцыі. Кніга паэм «Люстэрка лёсу» – роздум над нашым учарашнім і сённяшнім днём, над лёсам народа, лёсам бацькаўшчыны. Яна вызначаецца глыбінёй абагульненняў, вобразнасцю, метафарычнасцю.

Д $\frac{4702120202 - 132}{М\ 302(03) - 93}$ Б37 – 93 ББК 84Бел7

Літаратурна-мастацкае выданне

Давідовіч Сяргей Фёдаравіч

ЛЮСТЭРКА ЛЁСУ

Кніга паэм

Рэдактар *К. Я. Жук*
Мастак *А. І. Карповіч*
Мастацкі рэдактар *А. М. Малышава*
Тэхнічны рэдактар *І. І. Дуброўская*
Карэктар *І. М. Паланейчык*
Аператар *В. І. Барута*

ІБ № 4197
Падп. да друку 25.10.93. Фармат 60x70^{1}/16. Папера мелаван.
Гарнітура тып Таймс. Афсетны друк.
Ум. друк. арк. 7,8. Ум. фарб.-адб. 31,40. Ул.-выд. арк. 7,33.
Тыраж 3000 экз. Зак. 498.

Выдавецтва «Мастацкая літаратура» Міністэрства інфармацыі
Рэспублікі Беларусь. Ліцэнзія ЛВ № 3.
220600, Мінск, праспект Машэрава, 11.

Набрана на настольна-выдавецкай сістэме.

Мінскі ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга
паліграфкамбінат МВПА імя Я. Коласа.
220005, Мінск, Чырвоная, 23.